

A BÉCSI KÉPES KRÓNIKA.

(SZEMELVÉNYEK).

*

FORDITOTTA ÉS BEVEZETÉSSEL ELLÁTTA

MADZSAR IMRE.

188

BUDAPEST.

LAMPEL RÓBERT (WODIÁNER F. ÉS FIAI)

CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVKERESKEDÉSÉNEK KIADÁSA.

Minden jog fentartva.

0796

BEVEZETÉS.

Az a középkori magyar krónika, melynek egy részletét e füzetben bemutatjuk, nagy epikus költőink kedves forrása volt. Attila és Buda történetét, a fehér ló regéjét, a várkonyi jelenetet, a kún-besenyő harczokhoz és a trónviszályokhoz fűződő szép mondákat mind ebben a műben találhatjuk meg. Irodalmi becsét maga Arany János méltatta legszebben „Naiv eposzunk“ cz. értekezésében. Nem is szükséges részletesen fejtegetnünk, mily hamisítatlanul és tisztán őrizte meg krónikánk a néplélek ezen ősrégi alkotásait, mennyivel tisztábban, mint például Béla király jegyzője, tudakos vagy idegenből kölcsönzött meséiben. Párbeszédektől tarkázott jeleneteiben egy-egy ősi nép-ének visszhangját véljük hallani; élénk, epikus részletességgel megrajzolt csataleírásaiban, eleven jellemzéseiben, nyers, természetes képeiben a magyar nép képzelmének ereje, mesélő hajlama és naiv, jókedvű életfelfogása nyilatkozik meg. Mennyire vonzó e mű tisztán esztetikai szempontokból, annak feltűntetésére a közölt részletnek csupán egy helyére akarom az olvasó figyelmét felhívni: arra az epizódra, midőn a pozsonyi vár ostroma alkalmával a déli csöndben a vár alatt magánosan találkozik a két ellenséges vezér, mindakettő közvitéznek öltözve, a várfalakon pedig ülnek a katonák és mint a trójai vének, nézik az alatt lejátszódó jelenetet. Nem is krónika tehát e mű a szó szokásos értelmében, hanem régi történetünk mondáinak, melyeket bizonyára regés

diákok énekei terjesztettek, megbecsülhetetlen értékű, gazdag gyűjteménye.

Ki foglalta össze legelőször és mely időben e mondákat, aligha fogjuk valaha biztosan megtudni. Nagyon sokféle későkori, bővített vagy kivonatolt, csonkított vagy megtoldott átdolgozásban maradtak ezek reánk, melyek közül legértékesebb az az 1358-ban Nagy Lajos királyunk számára készült díszes kézirat (most a bécsi udvari levéltár tulajdona), melyet nagy gonddal készített, gyönyörű festményeiről Képes Krónikának neveztek el. Ez a codex tartotta fenn legbővebben a régi összeállítást; úgy látszik, teljesen megőrizte a századokkal régebben följegyzett mondákat egészen II. Géza király koráig. Itt megváltozik a krónika jellege: a bő elbeszélések, részletes korrajzok után rövid, száraz följegyzések következnek, a mely körülményből, valamint II. Géza király magasztaló jellemzéséből Marczali Henrik arra a meggyőződésre jutott, hogy a most ismert kéziratok legrégebb alkotórésze, magva körülbelül a XII. század közepén keletkezhetett és el is nevezte e művet, megkülönböztetésül a későbbkori átdolgozásoktól, Nemzeti Krónikának. Toldy Ferencz néhány XVI. századbeli följegyzésből azt is megállapíthatni vélte, hogy a Képes Krónika egy Márk nevű szerzetes műve, de ez adat pusztá névnel alig nyújt egyebet.

Midőn e krónika legértékesebb részeit fordításban közöljük, czélunk az, hogy eredeti alakjokban közelebb hozzuk a közönséghez régi történetünk e mondáit, melyek költői feldolgozások révén már rég közkinccsé váltak. Mivel e füzet terjedelme határokat szabott elénk, azt a részt választottuk ki (Endre herczeg bejövetelétől Szt.-László haláláig), a mely a különállóbb hún mondakörtől eltekintve, mondáinknak úgyszólván legszebb részeit magában foglalja. E mellett adjuk még azt az, úgy látszik, egyidejűleg írott szép fejezetet is, a mely II. Géza király

megkoronáztatásáról és első háborujáról szól. Bő elbeszélések találunk ugyan még Kálmánról és közvetlen utódairól is, de ezek nem vetekedhetnek a közöltekkel, nem is képezték annyira költői feldolgozások forrását.

A mi magát a fordítást illeti — melynek átnézéseért dr. Mika Sándor tanár úrnak hálás köszönettel tartozom — érthetőségre, magyarosságra és népies hangra törekedtem. E mellett azonban szem előtt tartottam azt is, hogy nem állt jogomban változtatni a középkori nyelvezet kezdetleges szerkezetén, esetlen mondatfűzésein és ódon színezetén.

Madzsar Imre.

A császár újra bejön Magyarországra.¹⁾

A következő esztendőben a császár újra bejött Magyarországra és Péter király magán a szent ünnepnapon²⁾ a magyarok és németek előtt, egy aranyos lándzsa képében átadta neki Magyarország királyságát. Azonfelül sok pompás ajándékkal tisztelte meg a császárt, a ki dicsőséggel tért vissza hazájába.

Ez alatt Endre, Béla és Levente, a kik Csehországba futottak, innen szegénységük és nyomorúságok miatt átmentek Lengyelországba és Misca Lengyelország hercege őket jóságosan és tisztelettel fogadta. Ekkor történt, hogy a pomeránok a lengyelek hercegének az évi adót, a melylyel neki tartoztak, vonakodtak megadni, a herceg pedig a köteles adót a pomeránoktól fegyveres kézzel kezdte behajtani. Elhatározták hát közösen a pogány pomeránok és a keresztény lengyelek,

¹⁾ Ez az esemény — melylyel szemelvényeinket megkezdjük — 1045-ben történt, egy évvel a ménfői csata után, melyben Péter III. Henrik császár segítségével trónját Aba Sámuelettől visszafoglalta. Ez a krónika 46. fejezete.

²⁾ Pünkösöd ünnepén.

hogy hercegeik vivjanak párviadalt és ha a pomerán esik el, fizesse meg a rendes adót, ha pedig a lengyel, csupán csak a kárát sirassa. A midőn hát Misca herceg és fiai rettegtek a rájuk váró viadalt elvállalni, Béla előlépve tolmács szavával így szólt: „Ha nektek, lengyelek, meg a herceg úrnak tetszik, habár jobb nemes vagyok, mint ez a pogány, megvívok mégis országotok javáért és a herceg becsületéért.” Tetszett úgy a pomeránoknak, mint a lengyeleknek. A midőn hát fegyverben lándzsával egymásra törtek, Béla, mint mondják, oly nagy erővel dobta le a pomeránt lováról, hogy az ott maradt azon a helyen; kardjával keresztül szúrva leterítette és maga a pomerán herceg vétkesnek vallotta magát. Látva ezt a pomeránok, Lengyelország hercegének alázatosan meghódoltak és vonakodás nélkül lefizették a szokott adót. A herceg pedig visszatért innen diadallal — melyet Béla szerzett — és megdicsérve Béla herceg bátorságát és hatalmas erejét, a pomeránok egész adójával együtt neki adta leányát feleségül és megparancsolta, hogy mindenben, a mire csak szüksége van, kellőleg és bőségesen szolgálják ki és mindenképen megbecsülve, herczegségében tartotta és nem mulasztotta el jó nagy darab földdel megajándékozni.

Béla herczegről, kit Benynnek is neveznek.

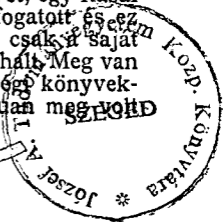
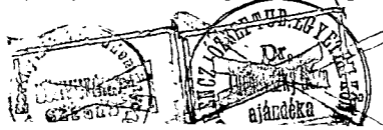
Béla herczegnek pedig Lengyelországban két fia született, a kik közül az egyiket Gézának, a másikat pedig nagyatyjáról Lászlónak neveztek el.

Endre és Levente azonban restelték, hogy Béla érdeméért Lengyelország herczegénél miként koloncok éljenek, és átallották, hogy az ő nevének tekintélyeért éljenek a herczeg udvarában. Szabadságot nyerve a herczegtől és Béla testvérö-

ket ott hagyva, Lodomeria királyához mentek, de ez nem fogadta be őket. Mivel nem volt hová le-
hajtani fejöket, innen a kúnokhoz indultak. A kúnok látták, hogy kiváló személyek és azt hitték, hogy országukat kikémelelni jöttek, és ha csak egy fogoly magyar rájuk nem ismer, valóban meg is ölték volna őket, de így azután egy ideig eltartották őket. Ezután innen Oroszországba mentek át.

Ez időben Magyarország némely főemberei az ország pusztulásán keseregve és Magyarország megszabadulását óhajtozva Péter zsarnokságától, Endre, Béla és Levente iránt, a kik szent István király nemzetségéből származtak, megőrizték törhetetlen hűségüket és követek által küldözve nekik, a mit csak lehetett, őket híven szolgálták. Ezek a főemberek voltak Visca, Bua és Buhna és mások, az ő rokonaik, a kik egyre sóhajtozva és nyögve várták az alkalmas időt, midőn Endrét, Bélát és Leventét visszavezethetik Magyarországra és minden erejükkel azon fáradoztak, hogy visszaszerezzék az országot szent István király nemzetiségének, a ki őket szerette és fölemelte. Péter király pedig, dőlyfösen a németek királyának nagy hatalmában bizakodva, nem is uralkodott már, hanem inkább kegyetlen zsarnokságával Magyarországot elnyomta és ostromozta. Némely álnok ember — tudniillik Buda és Devecher — besugásából meghallotta Péter, hogy Magyarország említett nemeséi, tudniillik Visca, Bua és Buhna és az ő rokonaik, azon gondolkoznak, miképen lehetne az országot a királyi sárjádéknak visszaszerezni és Endrét, Bélát és Leventét Péter király ellen az országba bevezetni. Péter király erre heves haragra gyúlva elfogatta és felakasztatta őket, másokat meg, szemöket kiszúrta, kínoztatót és az egész Magyarországot oly nagy gyötrelmekkel sanyargatta, hogy inkább választották volna a halált, mint az ilyen nyomorult életet.

Erre Magyarország nemesei látva nemzetök bajait, összejöttek Csanádban és tanácsoltartva egész Magyarország nevében ünnepélyes követséget küldtek Oroszországba Endréhez és Leventéhez, megüzenvén nekik, hogy egész Magyarország hűségesen várja őket és az egész királyság szívesen hódol nekik, mint királyi sarjadéknak, csak jöjjenek be Magyarországra és oltalmazzák meg őket a németek dühétől. Azt is esküvel erősítették, hogy tüstént, mihelyt belépnek Magyarországra, az egész magyarság egy értelemmel hozzájok fog tódulni és meg fog hódolni nekik. De Endre és Levente rejtett cselvetéstől félve, titokban követeket küldöttek Magyarországra. És a mint Ujvárhoz érkeztek, melyet Aba király építtetett, ime a magyarok egész sokasága csapatostul tódult hozzájok és ördögi sugallattól bujtogatva, makacsul azt kérték Endrétől és Leventétől, engedjék meg, hogy az egész nép pogány módon éljen, a püspököket és papokat megölje, a templomokat lerombolja, a keresztény vallást elhagyja és a bálványokat tisztelje. Meg is engedték nekik szívök kívánsága szerint, hogy éljenek és vesszenek ősapáik babonáiban, mert különben nem harczoltak volna Péter király ellen Endréért és Leventéért. A magyarok közül először egy Vatha nevű, Belus várból, adta magát a gonosz lelkeknek, megnyírta fejét és pogány módon három oldalra üstököt eresztett. Janus nevű fia sok idővel azután, atyja hitét követve számos bűbájost, boszorkányt és jóst gyűjtött maga köré és ezeknek varázsénekeivel nagy kegyben állott az uraknál. Számos papnői közül egyet, egy Rasdi nevűt, Béla a jó keresztény király, elfogatott és ez a börtönben maradt mindaddig, a míg csak a saját lábait meg nem ette és ott meg nem halt. Meg van írva a magyarok történetéről szóló régi könyvekben, hogy a keresztényeknek szigorúan meg volt

tiltva feleséget venni Vatha és Janus rokonságából, mert miként Datan és Abyron az ó-szövetségben lázadást támasztottak az Ur ellen, ép úgy ezek a kegyelem idejében a magyar népet Krisztus hitétől eltérítették.

Akkor hát Vatha átkos és kárhuzatos ösztönzésére az egész nép a gonosz lelkeknek adta magát, elkezdtek lóhust enni és általában a legszörnyűbb gonoszságokat elkövetni. Sőt a papokat meg a világi embereket is, akik a katolikus hitet követték, leölték és Isten számos templomát lerombolták. Azután Péter király ellen támadva, az összes németeket és olaszokat, a kik különböző tisztségekben Magyarországon szanaszét éltek, csúf halállal megölték. És Péter táborába éjjel sebes lovakon három hírnököt küldtek, a kik kihirdessék Endre úr és Levente szavát és rendeletét, hogy öljék meg a püspököket a papsággal együtt, gyilkolják le a tizedszedőt, térjenek vissza a pogány hagyományhoz, töröltessék el teljesen az adó és Péter emléke az ő németeivel és olaszaival veszszen mindörökre. Reggel a király kérdezősködött, hogy mi történt, és mikor teljes bizonyossággal megtudta, hogy visszatértek a testvérek és látásukra a magyarok megölték az ő tisztjeit, nem mutatott e hírekre ijedelmet, hanem vidámnak tüntette magát, fölszedte táborát és Zsitvatónél átkelt a Dunán, Székesfehérvárra szándékozván menni. De a magyarok megsejtvén szándékát, megelőzték és elfoglalva a város harangtornyait és bástyáit és a kapukat becsukva, kizárták.

~ - Ezalatt Endre és Levente az említett sokasággal Magyarország közepéhez közeledtek, azon révhez, melyet közönségesen Pestnek neveznek. Ennek hallatára Gellért, Bestric, Buldi és Beneta püspökök és Zonuc ispán Székesfehérvár városából Endre és Levente hercegek elébe indultak,

hogy őket tisztelettel fogadják. És a midőn az említett püspökök sietve azon helyhez érkeztek, melyet Diódnak neveznek, ott Szent Sabina templomában misét akartak hallgatni, mielőtt az urak elé mentek volna. Szent Gellért püspök tehát felöltve a papi ruhákat a misemondáshoz, buzdításul beszédet mondott nekik és így szólt: „Testvéreim, püspöktársaim és összes jelenlevő hívek! Tudjátok meg, hogy mi ma a vértanúság koronájával urunkhoz, Jézus Krisztushoz jutunk az örök boldogságba. Tudomástokra hozom ugyanis az isteni titkot, a mely nekem ma éjjel fölfödöttem. Urunkat Jézus Krisztust láttam szentséges anyja, az örökké szűz Mária ölében, a ki magához híván bennünket, saját kezével nyujtotta nekünk testének és vérének szentségét. Benetá püspöktől azonban, midőn elébe járult, elvoná a szentséget. Vagyis ő ma ki lesz zárva vértanúságunk társaságából.“ Ezután szent Gellért intette őket, hogy gyónják meg egymásnak bűneiket; és meghallgatva a misét, imádkozni kezdtek s a vértanúság által elnyerendő örök boldogság biztos reményétől felvidulva, mindnyájan megáldoztak. Azután megindultak a pesti rév felé vezető úton. Szent Gellért püspök, mivel kicsiny termetű volt és minden erejét fölemésztette isten szolgálatában, kocsin ment. És a midőn az említett révhez érkezett, ime az istentelen emberek, Vatha és czinkostársai megszállva a gonoszlelektől, a melyeknek magukat adták, rárohantak a püspökökre és összes társaikra és kövezni kezdték őket. Szent Gellért püspök azokra, a kik őt kövezték, folytonosan keresztet vetett, de azok ennek láttára még nagyobb dühre gyúltak. Megtámadták kocsiját a Duna partján, felfordították és őt ottan kocsijából kivoncsolva és talyigára téve, Kelenfeld hegyéről ledobták. És a mikor még vonaglott, lándzsával átszúr-

ták mellét s azután a fejét egy kövön összetörték. És így Krisztus dicsőséges vértanuja e világ nyomoruságaiból az örök boldogságra költözött át. A Duna gyakran kiáradt azon kőre, melyen összetörték szent Gellért fejét; de nem tudta lemosni a vért hét éven át, míg csak föl nem vették a papok. És ez a kő most Csanádban van az ő oltárán. Ma azon a helyen, a hol fejét összetörték, egy templom áll, szent Gellért vértanu tiszteletére a hegy lábánál. Ez a Gellért pedig rosaciumi szerzetes és velencei nemzetiségű volt; Pannóniába jövén előbb remeteéletet folytatott Bélben, végre a csanádi egyházba helyezték át püspöknek. Buldi püspök is agyonkövezve átköltözött az üdvösségre. Bestricus és Beneta, mikor hajón átkeltek a Dunán Endréhez és Leventéhez, a pogányok, a kik a tulsó parton voltak, Bestric püspököt megsebeztek, ki harmadnapra meghalt. Endre herczeg ezalatt oda érkezett, Beneta püspököt megszabadította kezeik közül és így szent Gellért jóslata beteljesedett, mivel Benetan kívül mindnyájan vértanuságot szenvedtek. Zonuc ispán meglován a Dunába ugratott és egy hajón jövő ember, valami Murthmur nevű a hajóba emelte őt, hogy megmentse a haláltól. Ezt a Murthmurt ugyanis Zonuc ispán kereszteltette meg. Mikor ez az említett ispánt meg akarta menteni, a pogányok halállal kezdték fenyegetni, ha csak ő maga meg nem öli Zonuc ispánt, és Murthmur, félve fenyegetéseiktől, az ispánt a hajóban kardjával megölte. Ugyanegy napon a papoknak és világi embereknek oly nagy sokasága szenvedett Krisztus hitéért vértanuságot, hogy számukat csak az isten és az angyalok tudják.

Péter király haláláról.

Péter király látván, hogy a magyarok egy értelemmel Endre és Levente herczegekhez pártol-

tak, maga németjeivel Mosony felé menekült, hogy innen átmenjen Ausztriába. Azonban nem tudott kiszökni, mert a magyarok ezalatt elfoglalták az ország kapuit és kijáróit. De Endre herceg követe is visszahívta Péter királyt béke és illő tisztelet ürügye alatt, ki is hitt neki és visszafordult, mint mondják, azonban inkább csak kénytelenségből, mivel tudta, hogy sereg van elrejtve ellene, és sietve vissza akart térni Székesfehérvárra. És a midőn Zamur faluba tért, a követ cselrel el akarta fogni és megkötözve Endre herceg elébe vinni. De Péter ezt megtudta, egy házba menekült és három napon át férfiasan harczolva védte magát; végre összes katonáit leölték az ijjászok, őt magát pedig élve elfogták, megvakították és Székesfehérvárra vitték, hol a szörnyű fájdalomtól nemsokára meghalt. Eltemették Pécsen az általa szent Péter apostol tiszteletére alapított egyházban, másod ízbeni uralkodása harmadik évében.

András királyt a magyarok megkoronázzák.

András herceg azután biztosítva ellenséges támadás ellen, Székesfehérvár királyi városban megkoronáztatott három püspök által, a kik megmenekültek a keresztények ama nagy vészből, az úr ezernegyvenhetedik évében. Halálos büntetés terhe alatt megparancsolta erre egész nemzetének, hogy elhagyva a pogány hitet, a melyet előbb megengedett nekik, térjenek vissza az igaz keresztény vallásra és minden tekintetben azon törvény szerint éljenek, a melyre szent István oktatta őket. Ezen napokban meghalt Levente, a ki ha tovább élt volna és elnyerte volna a királyi hatalmat, kétségtelenül egész Magyarországot megrontotta volna a pogány bálványozással; és mivel ez a Levente nem élt katolikus módon, azért a Dunán túl To-

xun falu táján temették el, a hol, mint mondják, őse Toxun van eltemetve pogány módon. Némelyek azt írják, hogy ez a három testvér Vazul herceg fia volt valami Tatun nemzetségbeli leánytól és nem törvényes ágyból származtak s ezen eredetük miatt a Tatun nemzetségből veszik nemességüket. Hazugság bizonynal és igen hibás elbeszélés. Mert a nélkül is nemesek ők, minthogy ők Kopasz László fiai, a ki mint mondják, Rutheániából vett feleséget, kitől ez a három testvér született.

Ezt az Ándrás királyt pedig Fehérnek és katolikusnak nevezték és három éven át a lengyeleket, cseheket és osztrákokat fegyverrel a magyarok adófizetőivé tette. Ez az Ándrás király hát elvesztve fivérét, követett küldött Lengyelországba másik fivéréhez Bélához és nagy szeretettel hívta őt, mondván: „Mi egykor társak voltunk a szűkségben és bajokban, kérlek édes testvérem, ne késlekedjél hozzám jönni, hogy társak legyünk az örömeiben és az ország javain magunk vigan megosztozzunk. Nekem ugyanis nincs örökösöm, sem testvérem rajtad kívül, te légy az én örökösöm, te légy utódom a királyságban.“ Béla hát e szavaktól édesgetve, egész házanépével együtt a királyhoz jött, és a király mikor meglátta őt, igen nagy öröme fakadt, mivel testvérének erejével gyarapodott. Ezután pedig a király és testvére Béla, tanácsot tartva, felosztották az országot három részre, a melyekből két rész a királyi felség birtokában maradt, a harmadik pedig a herceg tulajdonába ment át. Az ország ezen első felosztása a magyar királyok és hercegek közt viszálynak és háborúknak lett csirája.

Ezen időben Ándrás király a Balaton tava mellett monostort épített szent Anianus tiszteletére a Tihany nevű helyen. Feleségül vette pedig a

ruthén herczeg leányát, kitől született Salamon és Dávid, egy Moroth falubeli ágyasától pedig született György. Béla herczegnek meg Lengyelországban születtek Géza és László fiai, Magyarországon pedig Lampért és leányok. És a király meg a herczeg nagy békességben éltek.

A németek királyáról.

Ezen időben a németek királya nagy sereggel megszállotta Pozsony várát, Péter sérelmét akarván megboszuíni és Magyarországot a maga uralma alá hajtani. Sok hadi gépet állítottatott a vár megvívására, de nyolcz heti ostrom után semmire sem ment. Ez a nevezett király pedig hajón érkezett Pozsony várának ostromlására. Akkor a várbeli magyarok találtak egy Zothmund nevű embert, a ki kitünően értett az uszáshoz, és az éj csöndjében elküldték a császár hajóihoz és ő a víz alatt megfúrta az összes hajókat, melyek mindjárt megteltek vízzel és összetört a németek erejé és így tönkre silányítva és erejüket vesztve, hazatértek. Sok vitéz volt Pozsonyban, de a legkiválóbbak közöttük Wojtech, Endre, Vylungard, Urosa és Márton, a kik naponkint derekasán harczoltak a németekkel.

A következő évben a császár ugyanazon okokból a harczosok nagy seregével jött Magyarországra, a Zala és Zelicze patakok forrásainak mentén, de élelmiszérrel rakott hajókat is küldött a Dunán Magyarországra és azok parancsnokává testvérét Gebarth püspököt tette. Ezeknek hallatára András király és Béla herczeg a gabonakazlakat és a szénaboglyákat mind felégették és a lakosokat összes állataikkal együtt, azon vidékekről, a hol a császár átmenendő volt, messzire elvezették. Midőn a császár Magyarországra érkezett és

a felégetett vidékekre jutott, sem katonáinak, sem lovainak nem talált eleséget és nem tudta, hol lehetnek hajói és azoktól semmiféle segílyt nem tudott kapni. Áthaladva az erdőkön, közeledett a Bodochoth hegyekhez, élelemben nagy szükségét szenvedve. Ezalatt pedig Gebarth püspök Györbe érkezett és levelet küldött Henrik császárhoz; kérdezte tőle, hogy hol várjon reá. De a ~~levélvivőt~~ András király portyázói elfogták és hozzá vették. És a midőn Miklós püspök tolmácsolásából a levél tartalmát megértették, választ irtak Gebarth püspöknek és azt valami vendég ¹⁾ által elküldötték neki. Ez pedig tettevén, hogy a császár küldte, átadta Gebarth püspöknek a következő levelet: „Tudd meg, derék Gebarth püspök, hogy birodalmunk nehéz és fontos ügye arra kényszerít bennünket, hogy Magyarországból Németországba menjünk, mivel ellenségeink háboruban elfoglalták birodalmunkat. Rajta tehát, siess és elrombolván a hajókat, a mily gyorsan csak teheted igyekezz elénk Regensburgba, mivel nem maradatsz tovább bizton Magyarorszában.“ Ezt megértve Gebarth püspök, Németországba futott. A császár tehát megfosztva a hajóktól várt élelem reményétől, halálos szükségbe kezdett jutni, szintúgy egész seregét, a lovakkal és teherhordó állatokkal együtt, keservesen sanyargatta az éhség. Azonfölül a magyarok és besenyők éjjelenként erősen zaklatták őket, mérgezett nyilakkal gyilkolva és sátraik között köteleket feszítve ki, igen sokat közülök, a kik valami szolgálatot tettek, elraboltak. A németek, megrémülve a nyilzáportól, a mely őket elborította és pusztította, a földbe ásták magukat és pajzsaikkal takarózva elevenek a holtakkal vegye-

¹⁾ A Magyarországra telepedett németeket vendégeknék (hospes) hívták.

sen feküdtek a sirokban. Mert a sirba, melyet nappal halottnak ástak, éjjelre élő feküdt és a mit éjjelre élőnek ástak, annak nappal már halottja volt. Látva hát a császár, hogy mennyi és mily nagy veszedelmekbe jutott, követet küldött András királyhoz és Béla herczeghez, örökös békét kérve. Azt üzente ugyanis, hogy ha András király engedi őt biztonságban visszatérni és éhségtől kinzott seregének eleséget ajándékoz, ő maga soha sem lesz többé ellensége András királynak és utódainak és soha sem fog ezután a magyar királyoknak szóval, tettel, vagy szándékkal való megsértésére vetemedni, de még ha utódai közül is valaki fegyvert ragadna Magyarország meghódítására, a mindenható isten haragját vonja magára és annak örök átka sujtsa. Azonkívül Zsófia nevű leányát, a kit előbb erős esküvel a francia király fiának ígért, Salamonnak, András király fiának adja feleségül a béke-szövetség hathatósabb megerősítésére. És hogy mindezt híven meg fogja tartani, szent eskü letételével erősítette meg. András király tehát és Béla herczeg, a kik inkább békeszeretők akartak lenni, mint viszálytámasztók, békét kötöttek a császárral, a császár pedig személyesen esküvel erősítette, hogy mindent, a mit mondott, hűségesen meg fog tenni. Erre András király a magyar királyok szokott bőkezűségével küldött a császárnak ötven nagy vizát, két ezer szalonnát, ezer jókora bikát, kenyeret pedig többet, mint a mennyit magukkal vihettek volna és borból is bőséges mennyiséget. Igen sokan a németek közül oly mértéktelenül falták az ételeket és teleítették magukat a lerészegedésig, hogy belehaltak. A többiek pedig megmentve a halál torkából a magyarok irgalma által, ott hagyták sáfraikat és pajzsaikat és minden podgyászukat eldobva, oly nagy sietséggel futottak vissza Németországba,

hogy még csak hátra sem néztek. Ezen esetről azt a helyet, a honnan a németek oly csúfosan meg-alázva és vértjeiket eldobva megfutottak, mai napig Vértes hegyének nevezik.

Salamon megkoronáztatása még atyja András király életében.

Miután Henrik császár ilyen csúfosan haza futott Magyarországból, András király követeket küldve hozzá, kérte tőle, hogy ígérete szerint adja át leányát Zsófiát, hogy fiával Salamonnal összeházasítsa. És a császár, a mit esküvel ígért, hiven teljesítette is. Miután hát megülték a királyi re-nyegzőt a Morva folyó mellett és a békeszövetséget hathatósan megerősítették, a császár és a király vidáman hazatértek. De András királyt ezután hirtelen szélütés érte és télen-nyáron zsöllyében hordozták. — Szent István király halálától tehát tizenegy év és négy hónap telt el András király uralkodásának első évéig. Ezalatt Német Péter (vagy helyesebben Velencei) első és másod ízben hatodfél évig uralkodott, Aba pedig háromévig.

Mivel pedig a vérségi szeretet és rokoni vonzalom útjában szokott állani az igazságosság-nak, András királyban fia szeretete legyőzte az igazságosságot, és megszegve ígését, a minek királyoknál nem volna szabad előfordulni, fiát Salamont, a ki még csak öt éves gyermek volt, uralkodásának tizenkettedik esztendejében, megtörve az öregségtől, egész Magyarország királyává fölkenette és megkoronáztatta. Ugy tüntette föl ugyanis, hogy az ország békéjének érdekében teszi azt, mivel a császár nem adta volna leányát az ő fiának Salamonnak, ha meg nem koronázzák. Mí-dőn pedig Salamon koronáztatása alkalmával azt

énekelték: „Légy ura testvéreidnek“, és Béla herczeg tolmács útján megértette azt, hogy a gyermek Salamon legyen az ő ura, mélyen megsértődött. — Mások azt mondják, hogy Salamon Béla herczegnek és fiainak, Géza és Lászlónak és az ország összes főembereinek beleegyezésével koronázott királylyá. De később a vizsályt gerjesztők bujtogatása következtében gyűlölség támadt közöttük; a besugók ugyanis, a minők a mostani időben is kedveltek, főleg azt hitették el a királylyal, hogy Salamon csak úgy fog uralkodhatni, ha testvére Béla meghal; másfelől meg Béla herczegget meggyőzték, hogy az az idő alkalmas a királyság megszerzésére, a míg Salamon gyermek, atyja pedig elaggott és beteges.

A király és a herczeg hát Várkonyba jöttek. A király belátta, hogy halála után fia nem lesz képes uralkodni, ha a herczeg nem akarja. Megbeszélésre hívta tehát két hű emberét, a kikkel tanácskozott és azt mondta nekik: „Próbára akarom tenni a herczeget és két dolog felől megkérdezni: a koronát akarja-e vagy a herczegséget?“ És a herczeg számára vörös szőnyegre helyeztette a koronát maga elé és mellé a kardot, mely a herczegségnek jelképe. „Ha a herczegséget akarja békességben megtartani, tartsa meg, ha pedig a koronát, tüstént talpra ti két főemberek és ugyanavval a karddal nyakazzátok le Béla herczeget.“ Ezek meg is fogadták, hogy megteszik. Mikor pedig így tanácskoztak, Miklós, a hirnökök ispánja, a ki őrt állott a palota ajtajában, mindezt hallotta kívülről, és a mikor a herczeget a király elé hívták és az ajtón belépett, a hirnökök ispánja sebtiben mondta a herczegnek: „Ha kedves az életed, a kardhoz nyúlj.“ Többet nem mondhatott Mikor hát Béla herczeg belépett és látta a király előtt fekvő koronát a karddal együtt, el-

csodálkozott és mihelyt leült, a király felemelkedett fektéből és ágyában felülve így szólt: „Hercezeg, én megkoronáztattam fiamat, de nem telhetlenségéből, hanem az ország békéje végett, a melyet a minap kötöttünk a császárral. De neked szabad határozásod legyen: ha akarod a királyságot, vedd a koronát, ha a hercezséget, vedd a kardot; egyiket hadd a fiannak, ám a korona jogosan a tied.“ Mindjárt látta a dolgot a hercezeg Miklós ispán szavaiból és így szólt: „Legyen a fiadé a korona, mive¹ fel van kenve, nekem meg add a hercezséget“, és tüstént a kardhoz nyúlt. A király erre lábaihoz borult, a mi ritkán esett meg. Azt hitte ugyanis, hogy ép úgy együgyűségből engedte át a koronát az ő fiának, a mint Levente neki engedte. Pedig a hercezeg félelemből tette ezt. Végre is a rossz emberek gonosz ösztökélésére viszály támadt a király és a hercezeg között, és a hercezeg, amilyen éleseszerű volt, óvakodva előre a király cselvetéseitől, egész házanépével Lengyelországba távozott apósához. Mikor ezt András király meghallotta, félve az ő fondorlataitól, fiát Salamont elküldte apósához a császárhoz; és Magyarország igen sok főembere követte őt.

Ezalatt Béla hercezeg mind azt a sérelmet, a melyet testvére András király rajta elkövetett, közölte apósával a lengyel hercezzel, a lengyel hercezeg pedig hűségesen és hathatósan segítette őt. Béla hercezeg tehát, apósa három csapatával erősödve, visszatért Magyarországra. András király pedig sejtve, hogy sereggel jön Magyarországra, a német császártól két vezért, tudniillik Villemust és Pothot, kérte a maga számára segítségül. A csehek hercegét is, a ki rokonságban volt vele, zsoldjába fogadta és bizott zsoldosai sokaságában; mert magyarja nem volt sok, minthogy igen sokan fiát, Salamont követték. A kik pedig az or-

szágban maradtak, azoknak többsége Béla herczeghez tódult. Hirül adták Béla herczegnek, hogy András királynak igen sok zsoldosa van, de ő inkább csatában akart meghalni, mint ütközet nélkül térti ki a király serege elől. Erre rendületlenül összehívta seregét és András király ellen vezette a Tisza felé. Villelmus és Poth német vezérek pedig nagy dühösen csapataikkal sietve átkeltek a Tiszán. Megütköztek és mind a két fél bátran harczolt. De isten segítségével Béla herczeg győzött, a németeket ottan majdnem mind megölték és vezéreiket elfogták. Erre a magyarok, akik András király mellett voltak, mikor látták, hogy Béla győz, elhagyták András királyt és Béla herczeghez állottak. András király Németország felé futott, de nem szökhett ki, mert a mosonyi kapuknál elfogták és mivel gondatlanul tartották a fogságban, a Bakony erdőben, Zircz nevű tanyáján meghalt. Eltemették szent Anianus hitvalló monostorában, a melyet ő épített Tihanyon a Balaton tava mellett. De a cséh herczegét is elfogták és Béla herczeg tudta nélkül megvakították. Villelmus és Poth vezéreket pedig Béla herczeg elé vezették, a ki őket szabadon bocsátotta.

Béla herczeget szerencsésen királylyá koronázzák.

Béla herczeg tehát, a kit Benynnek is neveztek, mint győztes diadallal vonult be Székesfehérvárra és miután a püspökök fölkenték, szerencsésen megkoronáztatott. Békében uralkodott ellenség háborgatása nélkül és népe javára törekedett. Ugyanis ügyességének egyéb bizonyságain kívül, nagy alaku pénzt veretett szinezüstből és az árucikkek értékét meghatározott egység alapján a józan méltányosság igaz mértékével megállapította.

Nem is engedte meg, hogy a kereskedők és pénzváltók kárhozatos és mohó fősvénységükben túlságos nyereséget szerezzenek az együgyűektől és a parasztoktól, — mert ez szokta leginkább a népet a szegénység és inség veszedelmébe dönteni — hanem mindenki szabott árban vett és adott igazságtalanság és csalás nélkül. Az összes vásárokat szombati napra tette és bizanczi aranyakat hozott forgalomba országa területén. Mint említettem, ezüst dénárokat is veretett, a melyekből negyven tett egy bizanczi aranyat. Ezért ma is negyven darab dénárt aranynak neveznek, nem mintha aranyból volnának, hanem mivel abban az időben ennyi dénár volt egyértékű egy bizanciussal. És a míg csak élt, egész Magyarországon nem változott a pénz. Emellett sok más, örök emlékezetre méltó dolgot tett. Így mindazoknak, a kik Salamont követték, nejeit, gyermekeit és minden birtokukat épségben és sértetlenül megőriztette, hogy azok önként térjenek vissza hozzá és jószágaikon békességben éljenek. A mint is légtöbben közülök visszatértek az hűségére. Kegyelmesen könnyített a magyarok terhén, kevesbítvén a tartozó szolgálatokat és elengedvén szokott adókat és régi tartozásokat. Magyarország ezért mindjobban bővelkedve a szomszédos országok felé emelte fejét, fölülmulva őket gazdagságban és dicsőségben. Akkor a szegények gazdagok voltak és a gazdagok dicsőségben úsztak.

Az igen kegyelmes király ezenkívül hirnököket küldött szét az egész országban, hogy minden faluból hívjanak két ékesbeszédű öreget a király tanácsába; minek hallatára nemcsak, a kik hivatalosak voltak, hanem az összes parasztok és szolgák és Magyarország egész népe eljött a királyhoz Székesfehérvárra. Mikor hát a király, a püspökök és az összes főemberek látták a mérhetet-

len sokaságot, megijedtek, hogy esetleg rájuk rohannak és a városba bevonulva őriztették azt. A nép pedig vezetőket választott és számukra faemlévényeket készítettek, a honnan az emberek láthassák és halhassák őket. A vezetők pedig követeket küldöttek a királyhoz és a főemberekhez, mondván: „Engedd meg nekünk, hogy atyáink hitét kövessük, pogány szokás szerint éljünk, a püspököket megkövezzük, a papokat kihasítsuk, az egyházaikat megfojtsuk, a tizedszedőket felakaszszuk, a templomokat leromboljuk és a harangokat összetörjük.“ Ezek hallatára elszomorodott a király és három napi fegyverszünetet kért, hogy az ügyet megfontolhassa. Ezalatt a nép vezetői a magas emlévényen ülve istentelen verseket hirdettek a vallás ellen és az egész nép helyeslőleg rámondta: „Ugy legyen, úgy legyen!“ És a midőn harmad napon a választ várták, a király parancsára fegyveres katonák törtek rájuk, egynehányat közülök megvagdaltak, vezéreiket ledobták a magasból és agyontaposták, a többieket pedig megkötözve súlyos ütlegekkel ostorozták és így öldökölve, kötözve, korbácsolva alig tudták elfojtani a lázadást. És miután Szent István király Krisztus hitére térítette Magyarországot, kétszer tért vissza a pogánysághoz: első ízben Endre király idejében, második ízben Béla király idejében, a hogyan itt le van írva.

És az igen kegyes Béla király, uralkodása harmadik évének betelével, Dömösön, királyi birtokán a beszakadt trón által összezúzva, gyógyíthatatlan betegségben kezdett szenvedni és az ország némely bajai miatt félholtan Kynisua patakhoz vitték, a hol elköltözött e világból. Eltemették a szent Megváltó monostorában, melyet maga építtetett a Szögyszárd nevezetű helyen. Ez a Béla úgyanis kopasz volt és barna színű és ezért mo-

nostorát a maga külseje után Szögszárdnak nevezte el.

A császár bejövetele vejével, Salamon királylyal.

Salamon király értesülve Béla király haláláról, apósa, a német császár elé járult és kérte őt, hogy szerezze vissza neki Magyarország királyságát. A császár örömeest beleegyezett kívánatába és a római birodalom nemes seregével és a császári méltóságot megillető fényes kísérettel visszavezette Salamont Magyarországra. Ezalatt Géza, Béla király fia, minthogy óvatos és körültekintő volt, két ifjú testvérével eltávozott és Lengyelországban vontá meg magát, mivel nem tudott volna megállani Salamon és a németek támadásával szemben. Salamon király tehát a császárral akadály nélkül bevonult a királyavesztett Magyarországra és biztonságban jött Székesfehérvárra, a hol az egész papság és Magyarország egész népe a legnagyobb tisztességgel fogadta.

A császár pedig beszédet intézett a magyarok egész tömegéhez veje, Salamon király mellett, és helyreállítva és eskü erejével megszilárdítva közöttük a békét, Salamon királyt megkoronázottan apja dicső trónjára ültette, az egész Magyarország helyeslése és üdvkiáltása mellett. Maga pedig, Salamon király által Magyarország gazdag kincseivel megajándékozva, szerencsésen visszatért hazájába. Tüstént, mihelyt a császár eltávozott, Géza, onnan, a hova óvatosan elvonult, visszatért Magyarországra. Salamon király pedig, mivel mintegy új ember volt és még nem volt megerősödve a királyságban, attól tartott, hogy Géza esetleg rája tör lengyel sereggel és egy kissé visszafelé vonult hiveivel és a mosonyi jól megerősített várban,

mint biztos helyen megszállott. Erre a püspökök és más egyházi férfiak buzgón azon kezdtek fáradozni, hogy békét hozzanak létre közöttük; különösen Dezső püspök békitő intelmekkel és nyájas beszédekkel csillapította Géza herczeget, hogy engedje át szép szerével a királyságot Salamonnak, habár az fiatalabb is, maga pedig tartsa meg békekességben a herczegséget, a melyet atyja birt. És az ő üdvös rábeszélésének Géza megbékülve engedett is. Így hát szent Fábían és Sebestyén vértanuk ünnepén Salamon király és Géza herczeg Magyarország színe előtt Győrben békét kötöttek; azután az Ur föltámadásának ünnepét teljes udvarukkal Pécsen együtt ünnepelték meg. Itt Salamon királyt husvét napján, a főemberek jelenlétében Géza herczeg tisztelettel megkoronázta és misét hallgatni ünnepélyesen szent Péter apostol-fejedelem királyi székesegyházába vezetett. Ekképen a magyarok egész gyülekezete látta a király és herczeg békés egyetértését és kölcsönös szeretetüket és dicsőítették Istent, a békekesség kedvelőjét és nagy öröm keletkezett a népben.

De a következő éjjel előjele támadt a jövendő viszálynak és zavaroknak; mert az egész templom, az összes paloták és a többi hozzátartozó épületek hirtelen lángra lobbantak, a tűzvész-től megrongálva összeroskadtak. Félelem szállott meg mindenkit a zajongó lángok rettenetes csapkodására és a tornyokból lezuhanó harangok iszonyú robajára. Senkisé nem tudta, hogy merre forduljon. A király és a herczeg hirtelen döbbenettől megrázva és gonosz csel gyanujától rettenve, nagy sietve külön váltak egymástól. Reggel aztán hű követek útján megtudták a valóságot, hogy egyik fél sem koholt gonoszul valami véres csel, hanem a tűzvész véletlenül keletkezett. A király és a herczeg újból összejöttek békekességesen.

Zolomer, Dalmatia királya, a ki Gézának

sógora volt, követeket küldött Salamon királyhoz és Géza herceghez és kérte őket, hogy segítsék meg őt személyesen ellenségeivel, a karantánokkal szemben, a kik az időben elfoglalták Dalmatia határszélét. A király és a herceg hát összeszedve seregüket, Dalmátiába mentek és teljesen visszafoglalták számára, a mit elvesztett. A királynak és a hercegnek királyi ajándékokat, értékes köpenyeket és sok aranyat és ezüstöt ajándékozott. Viszszatértükkor Atha nádor kérte a királyt és a herceget, hogy legyenek jelen monostorának fölszentelésénél, a melyet szent Jakab tiszteletére Zelyzen építtetett, a mi meg is történt.

Hogy Salamon királynak és Dávidnak nem volt gyermeke.

Salamon királynak és testvérének Dávidnak soha sem voltak gyermekeik és bennök András király magva megszakadt, a mi, azt hisszük, isteni végzésből történt, mivel András király, mikor első ízben tért vissza Magyarországra testvérével, Leventével, hogy a királyságot elnyerje, megengedte, hogy az istentelen Vata és más gazok szent Gellértet, és sok keresztényt megöljenek. Géza herceg pedig nemzette Kalmánt, Almost és leányokat. És körülbelül tizenhárom évig csöndes béke volt a király és a herceg között.

Ezalatt a csehek büszkeségükben felfuvalkodva betörték Tréncsén város felé és embereket és egyéb állatokat rabolva, a nagy zsákmányt elhajtották. A király és a herceg, nagy sérelemnek találva ezt, berontottak seregökkel Csehországba és mivel a csehek nem mertek ütközetbe bocsátkozni, a magyarok majdnem egész Csehországot tűzzel vassal elpusztították. Ifjén Bátor Opus, Márton fia, egy valóban óriás nagy testű csehet pár-

viadalban derekasan leterített, a mely emlékezetre méltó tettéért azután a király és Magyarország összes főemberei előtt mindég dicsőségben tündöklött. A király és a herczeg tehát sérelmököt a cseheken alaposan megbosszulva, cseh foglyok nagy zsákmányával vigan tértek vissza Magyarországra.

A kúnok elpusztítják Magyarországot.

Ezután a pogány kúnok a Meszes-kapu felső részénél áttörve a határerődítéseken, berontottak Magyarországra és az egész Nyirvidéket egészen Bihar városáig kegyetlenül kirabolva, férfiak, nők és egyéb állatok végtelen sokaságát vonszolva magukkal, a Lugos és Szamos folyókon észrevétlenül átkelve hazatértek. Salamon király hát és Géza herczeg testvérével, Lászlóval, sereget gyűjtve, a legnagyobb sietséggel utánok keltek és a Meszes-kapun áthaladva, előbb, mint a kúnok a hegyeken átkeltek, Doboka városában majdnem egy egész héten át várták a pogányok megérkezését. A kémek egyike, Fantiska nevű, Újvárból való, csütörtökön hirül adta a királynak és a herczegnek, hogy a kúnok serege közeledik. A király és a herczegek lovagolva egészen oda siettek és azon éjjel a kúnok közelében szállottak meg. Kora hajnalban fölkelve, pénteken, mindnyájan megerősítették magukat az áldozati szentség vételével és csapataikat elrendezve, megindultak, hogy a pogányokkal megütközzenek. Midőn ezt látta a pogány katonaság vezére, Osul, Gyulának, a kúnok herczegének alattvalója, a milyen felfuvalkodott és magáról szerfölött sokat tartó volt, így szólt övéihez: „Menjenek az ifjak a gyöngye magyarok ellen és játszva vívjanak meg velök.” Mert azt hitte, hogy senki sincs, a ki ő velük meg merne ütközni.

És a pogányok a magyarok ellen haladva, látták azoknak rettenetes seregét és nagy sietve megjelentették vezérüknek, Osulnak. A ki összegyűjtve a kúnok seregét, sebesen a legmagasabb hegy tetejére vette magát, azt hívén, hogy itt lesz a legnagyobb biztonságban; mert arra a hegyre a felmenetele igen nehéz, a melyet is a lakosok Kyrelesnek¹⁾ neveznek. És összegyülekezett a magyarok egész serege azon hegy tövébe. És Salamon király katonái mindnyájan egyforma patyolat-zászlót viseltek. A pogányok a hegy tetején már rendbe szedték magukat és bátrabb és erősebb nyilasaik leszálltak a lejtős hegy közepéig, hogy a magyarokat távol tartsák a hegy feljárójától. És sűrű nyilak viharos záporát zúdítva rájuk, kezdték pusztítani a király és a herczeg seregének csapatait. Egynehány jeles magyar vitéz rárohant ezen nyilazókra és legnagyobb részüket megölték a hegynek oldalában; csak igen kevesen tudtak, lovaikat ijjúk ütéseivel ösztökélve, nagy nehezen társaikhoz fölmenni. Salamon király pedig vakmerő indulatának hevétől elragadtatva, csapátával a legnehezebb följárón szinte repülve rontott a pogányokra, a kik sűrű nyilazóporral borították el őt. Géza, mivel mindig óvatos volt, a könnyebb följárón hágva föl, nyilazva rontott a kúnokra, testvére, László pedig a legerősebb pogányok közül négyet első csapásra megölt, az ötödik őt nyillal súlyosan megsebezte, de ezt is ott nyomban megölte. Azután Isten irgalma folytán sebéből hamar meggyógyult. A pogányok hát, a kiket a magyarok a kegyetlen halál veszedelmével szorongattak, nyomorultan megfutottak, és a magyarok gyorsan üldözve őket, éles és szomjas kardjaikat a kúnok vérével itatták. Mert a kúnok frissen nyirt fejeit, mint az éretlen

¹⁾ Kerlés.

tököt, kardcsapásaikkal úgy aprították. Szent László herceg végre megpillantott egy pogányt, a ki egy szép magyar leányt vitt lova hátán. Szent László herceg hát, azt gondolva, hogy az a váradi püspök leánya, jóllehet súlyosan meg volt sebesülve, mégis nagy sietve üldözte őt Szög nevű lován. Midőn pedig közelébe ért, sehogysem tudta leszúrni, mivel sem az ő lova gyorsabban nem futott, sem amannak lova nem maradt el egy csöppet sem, hanem mintegy emberkarnyi köz volt lándzsája és a kún háta között. Oda kiáltott hát Szent László herceg a leányhoz: „Szép hugom! ragadd meg a kúnt övénél és vesd le magad a földre.“ Meg is tette. És a midőn szent László herceg távolról a földön fekvőre szegezte lándzsáját és meg akarta ölni, a leány nagyon kérte őt, hogy ne ölje meg, hanem bocsássa el. A szent herceg pedig hosszas küzdelem után elvágva a torkát, megölte. De a lány nem volt a püspök leánya.

A király tehát és a dicső hercegek majdnem az összes pogányokat megölve és az összes keresztényeket kiszabadítva a fogságból, egész Magyarország szerencsés seregével együtt dicső győzelemmel vígan haza tértek.

Nagy lett az öröm egész Magyarországon és dicséretekkel és imákkal áldották az istent, ki nekik győzelmet adott.

A besenyők bejövetele Magyarországra.

Történt pedig harmad évre a kúnok bejövetele után, hogy a besenyők Nándorfejérváron át jöven átusztattak a Száva folyón Buziás mezejére és nagy tömeg rablott foglyot és zsákmányt a maguk földjére elvittek. A király és a herceg ezért kimondták az árulás vétkét Nándorfejérvárra,

mivel megszegte a békét és önkényt keresztül bo-
 csátotta a besenyő rablókat Magyarország prédá-
 lására. Összegyűjtven tehát seregöket, Szalánke-
 menbe jöttek és itt tanácsot tartva elhatározták,
 hogy az áruló Nándorfejérvárt meg kell szállni és
 bevenni. Innen táborn szedve megszállották a Száva
 folyó mellett, Nándorfejérvárral szemben. *És parancs*
ment a királytól és a hercegtől, hogy a magya-
 rok egész serege minél előbb keljen át a Száva
 folyón Bulgáriába.) A görögök és bolgárok pedig,
 sajkáikon hajóztatva, kénköves tüzet fújtak (gé-
 pekkal a magyarok hajóira és azokat a víz színén
 felgyújtották. De legyőzték a görögöket a magya-
 rok hajóik sokaságával, melyekkel ellepték a fo-
 lyót. Megszaladtak hát a görögök és a bolgárok,
 a magyarok átkeltek és elfoglalták a bolgárok ha-
 tárait. A király és a herceg hétfőn átkeltek a Szá-
 ván és reggelre kelvén, rendbe szedték seregöket,
 tömött gyalogcsapatokat állítva a lovasok közé és
 pajzsosan megszállották a várost. Mikor a görögök
 és bolgárok látták a veszedelmet, mely a megszáll-
 ás következtében fenyegeti őket, titkos követek
 által kérték a besenyőket, jöjjenek segítségükre
 minden félelem nélkül, mivel sem a király, sem a
 herceg nem ostromolja őket, hanem csak Vid is-
 pán támadt rájuk a bácsi vitézekkel. A besenyők
 hát lépre vezetve e csalfa beszéd által, segítségükre
 siettek és zsákmányra szomjazva, melyet a legyő-
 zött Vid ispántól reméltek szerezni, vakon rontot-
 tak a soproniak csapatára, a kiknek hadnagya Jan
 ispán volt. Ő azonban a soproniakkal vitéz bátor-
 sággal megverte a támadó besenyőket, nagy ré-
 szöket kardélre hányva, a többieket meg foglyul
 ejtve. A besenyők vezére, Kazar, a ki kevesedma-
 gával megfutott, alig tudott a magyarok kezei kö-
 zül kimenekülni. A király és a herceg ezért fé-
 nyes ajándékkal és méltó köszönettel jutalmazták

Jan vitézt, a ki egymagában összezúzta a besenyők sok ezerét, mint a drágakő a cserepet, mielőtt még a király és a herczeg seregekkel felkeltek volna reggelijök mellől. A király hát Géza és László herczegekkel együtt letelepedett egy sziklán, a mely közel volt a városhoz és a magyarok kezdték elővezetni a fogoly besenyőket, a megöltek fejeivel, a lovakkal és a zsákmánnyal együtt és nem szakadt vége szerda reggeltől dél beálltáig. Ezt pedig azért tették, hogy az ostromlott görögök és bolgárok látva, hogy mily kegyetlenül tönkretették a magyarok a besenyőket, a kikben reménykedtek, megrettenjenek és megadják magukat a királynak és a herczegeknek a várossal együtt.

Ezután a király és a herczegek a város bevételeire alkalmasabb helyet szemelve ki, meghagyták az ácsoknak, hogy ott építsenek nyolcz fatornyot, kétakkora magasságukat, mint a falak, hogy azokból a katonák a városba köveket és nyilakat szórjanak az emberekre. (A tornyok között pedig ugyanannyi faltörő gépet emeltek a falak lerontására és hosszú tetőket a tornyok bejáróinak megvédésére és egyéb számszerijjakat.) Pár helyen le is rombolták földig a falakat, de a várost nem tudták bevenni, mivel belülről vitéz harczosok védelmezték. Két hónapig ostromolták (hát) a várost, *de hi* ezalatt gyakran megütköztek a városból kitörő szaracénokkal, kik közül egyeseket megöltek, másokat pedig megszalasztottak. Ez után három nagyon bátor és vakmerő szaracén rontott elő a városból és gereglyel, lándzsával és nyilakkal keményen gyilkolták a magyarokat. De Salamon, a király pattantyúsa egyiköket hajitógépével agyonütötte és ennek holttestét a magyarok el akarták ragadni, azonban említett társai hevesen küzdve védelmezték. Erre a király és a herczeg, küzdelmüket szemlélve, így szóltak a körülálló katonákhoz : „Bárcsak

a Makkabeusok vére és szive gyúladna föl a katonákban és megvédenék a magyarokat ezekkel a szaraczenokkal szemben, hogy a magyarok elragadhassák a szaraczen holttestét.“ A mint ezt hallották, Opus, György és Bors, vitéz katonák, tüzes támadással villám módjára rontottak rájuk. Opus nagy merészen egészen a város kapujáig szálasztotta őket. A harcosok pedig köveket és nyilakat szórtak a város bástyáiról, de Opus sértetlenül tért vissza. György és Bors ezalatt buzdították a magyarokat, a kik el is ragadták a szaraczen holttestét és mocsokba dobták. Az ostrom harmadik hónapjában azután egy magyar leány, a ki mint fogoly jutott oda, szerdai napon felgyújtotta a várost. Erős keleti szél fujt és a város összes épületei lángba borultak. A magyar sereg berontott a városba arról az oldalról, a hol a falakat már lerombolták a gépek és a görögöket, (szaraczenokat és bolgárokat kegyetlenül öldökölték. A kik pedig megmaradtak, Nicota herczeggel a várba menekültek. A magyarok hát, miután a várost bevették, következő napon, mikor a tűzvész lecsendesedett, látva a görögök tátongó pinczéit, töméntelen aranyat és ezüstöt hoztak onnan, meg drágaköveket, ragyogó gyöngyöket és szinte megbecsülhetetlen kincseket; és az osztozkodásnál a király és a herczeg összevesztek; és nem volt egyetlen magyar sem, a ki ott meg ne gazdagodott volna.)

Ezután a várba zárkóztak kérték a királyt és a herczeget, hogy kegyelmezzenek meg életöknek és szabadságuknak, a várat és vele mindent általadnak. A király és a herczeg erre fölemelték kezöket, annak jeléül, hogy tovább nem bántják őket, mire mindnyájan lejöttek a várból. És Nicota herczeg az örökszüz szent istenanya Mária ezüst képét hozva, nagy sokaság kíséretében meghódolt Géza herczegnek, mivel tudta, hogy Géza herczeg

istenfélő és szívében könyörületet táplál a foglyok és a szerencsétlenek iránt. Salamon király elébe kevesen jöttek, mivel tudták róla, hogy zord és mindenben Vid ispán gonosz tanácsára hallgat. Ezen Vid pedig isten és emberek előtt utálatos vala. És mikor a király látta, hogy azok közül többen járulnak a herceg elébe, mint ő elébe, nagyon megsértődött. Midőn pedig a mérhetetlen sok kincscsel hazatérve Buziás faluba, Vid birtokára érkeztek, fel akarta osztani a kincset és a foglyokat is, kik a várból jöve amazoknak hódoltak meg. De a herceg tiltakozott ez ellen és így nem tudtak megosztózni. Ez volt hát az oka és a csirája a közöttük támadt bajoknak és viszályoknak. De a mikor a kincsen osztozkodtak, a király Vid, Frank püspök, Bugát fia Radván és Vid veje Iliá tanácsára négy részre osztotta fel és a negyedik részt adta a hercegnek, hogy a másik három részből egy legyen az övé, mint egyé a vitézek közül, a második részt Vidnek, a harmadikat pedig Iliának adta, a miért is a herceg nagyon megharagudott.)

A király és a hercegek viszálykodása.

Ezalatt a görögök császára, hallva Géza herceg emberségéről, követeket küldött hozzá béke és barátság megkötése végett; és a herceg visszaküldötte neki az összes foglyokat és mindazokat, kik a várból lejöttek. De Salamon királyhoz egyáltalában nem küldött a görög császár követeket és ezért Salamon királyban a Géza herceg elleni gyűlölség üszke mindjobban fellobbant. Vid ispán is állhatatosan ösztökölte a királyt, hogy kergesse el Géza herceget, akkor majd könnyű szerrel magáévá teheti a hercegséget. És ez nem is volna nehéz — mondogatta — hiszen a királynak jóval

több katonája van, mint a hercegnek; nem is kell azt halogatni, hanem inkább siettetni; és elámitotta a királyt avval a közmondással: „A mint két éles kard egy hüvelyben nem fér meg, ép úgy ti sem uralkodhattok együtt egy országban.“

A király hát Vid ispán mérget rejtő szavaitól átjárva, gyűlöletre és bosszura gyuladt. Ettől kezdve azután alkalomra lesett, hogy Géza herceget csel vagy háboru útján elfogja; de eltitkolta ezt és színlelt barátsággal bocsátotta haza hercegségébe a herceget.

Kibékülésök.

Ezután hát a király megüzente mind a két hercegnek, hogy mind a ketten egyszerre jöjjenek hozzá, hogy majd seregeikkel a görögök Nys nevű városa ellen induljanak. A király ugyanis álnokul vesztöket tervezte, hogy ha kettejüket váratlanul foglyul ejtheti, a többivel azután könnyen végezhet. De a hercegek átlátták a király cselvetésén és óvatosan biztosították magukat. László a sereg felével a Nyirvidéken maradt, Géza pedig megindult a királylyal és nem is lett senkitől semmi bántódása, mivel jól tudták, hogy László erős seregével tüstént megbosszulná testvérét. Ezalatt a Nysbeli emberek aranyát, ezüstöt és drága köntösöket hoztak halommal a király és a hercegek elé.

Ezek pedig hazatérve Keve városánál elváltak egymástól. László testvére tanácsára Bihar városából Oroszországba ment segílyt kérni barátaitól, hogy biztosítsa magát a király ármánykodásával szemben, mert már általában kitudódott a király és a hercegek sérelme és viszálya. Erre sereget gyűjtöttek és végre, sűrű üzenetváltás után a király és a hercegek Esztergomba jöttek és ott

megállapodás szerint mind a ketten csak nyolcz-nyolcz ember által kísérvé a püspökök és főemberek közül; a város melletti szigetre eveztek, hogy értekezzenek. Itt azután hosszas vádaskodás és mentegetőzés után megerősítették a békét, Géza visszatért a herczegségbe, a király pedig Székesfehérvárra ment.

Ezután a király Géza herczeghez küldötte az isten előtt utálatos Videt és a szelid Ernyeit, a kiket Géza őrizet alá tétetett, mivel tartott Vid árulásától. A herczeg pedig a királyhoz küldötte a váradi püspököt és a gonosz Vathát, a kiket a király hasonlóképen őrizet alá tétetett. A király pedig Megyer faluból a Rábcza folyó felé ment három német vezér elébe, a kiket segítségül várt Géza herczeg ellen. És mivel a herczeg mellett nem volt ott sem testvére, sem barátai segélye, visszaküldötte a királyhoz Videt és Ernyeit, fegyverszünetet üzenve Szent Márton napjától Szent György napjáig; a mire a király visszaküldötte Vathát és a váradi püspököt.

Az időben a király a karácsonyt az Ikervár nevű helyen ünnepelte. Azután Zalába ment, a hol Marchart német vezér és Vid bujtogatták a királyt, hogy támadjon rá a herczegré. Tüfenféllel bujtogatta Vid a királyt: „Ime, most könnyen és biztosan legyőzheted a herczeget, mivel meg van fosztva minden segítségtől, de ha elhalasztod a támadást a fegyverszünet leteltéig, remélheti, hogy megmenekül.“ Mikor hát a király Szegszárdba érkezett és a Kestelci nevű helynél tábort ütött, a Megváltó monostorába ment vecsernyét hallgatni és a vecsernye után Vid és mások tanácskoztak a királylyal a monostorban és ezt mondták neki: „Uram! Tudod, hogy László Oroszországba ment, Lampért pedig Lengyelországba, hogy sereget fogadjanak testvérök Géza számára; gyakran taná-

csoltuk neked, hogy most rontsatok a herczegre, a ki Igfanban vadászik; támadjuk meg őt az éj csöndjében, fogjuk el és szurjuk ki a szemét, és mikor majd László és Lampért jönnek, vagy sereget hoznak magukkal, nem lesznek képesek megállni velünk szemben. De midőn ezt hallják, még csak be se mernek jönni az országba; és ezt megteheded, mivel az ő tanácsosaik mind a te hiveid, és a herczegséget nekem adod és így megerősited koronádat." A király pedig meghallgatva ezt, megígérte, hogy másnapig gondolkozni fog és tetszett neki ez a tanács. De az ottani apát, Villermus nevű olasz ember, ki a monostor egy rejtett helyén el volt zárkózva, hogy istenhez imádkozzék, meghalotta ezt a tervet, mikor koholták. Tüstént követet küldött a herczeghez levéllel, hogy óvakodjék a királytól. És a mikor a hírnök a herczeghez érkezett, voltak ott álnok tanácsosok és a herczeg árulói, tudniillik Petrud, Zonuk és Bykas, a kik azt mondták: „Herczeg úr, ne félj, mert az apát részeges, részeg állapotban küldött hozzád követet és nem is tudja mit beszél." Ezt pedig azért mondták, mivel a herczeget Salamon kezébe akarták adni. A herczeg hallgatott is rájuk és ottan, tudniillik Igfanban vadásztatott, de testvérét Lászlót elküldte Csehországba (mivel akkor már visszatért Oroszországból segítség nélkül) megkérni Ottót a csehek herczegét, hogy szorult helyzetökben segítse őket.

Azon reggelen, mikorra a király az elhatározást ígérte, mikor a reggeli misére jött, az apát megint elrejtőzött a monostorban, hogy meghallgassa a tanácskozást, mivel hűséges volt Géza herczeg iránt, a ki az ő egyháza alapítójának volt a fia. Mikor hát elénekelték a reggeli misét, mindenki kiment, a király és Vid pedig ott maradtak

és abban a tervben állapodtak meg, a melyet Vid tanácsolt a királynak. Amint ezt meghallotta az apát, tüstént letette csuháját és világi ruhát öltve meg kardot kötve, lóra ült és a herczeghez sietett; a kit reggel alva talált és felkeltvén, így szólt hozzá: „Herczeg, menekülj, mert ha nem menekülsz, tüstént itt lesznek Salamon katonái, hogy elfogjanak.“ A herczeg erre seregét összegyűjtve, gyorsan Csehország felé szándékozott menni. testvéréhez Lászlóhoz, de a király elébe vágott. Vid úgy vezette a királyt, mint a mester tanítványát és ez neki valójában, (bár minden jog ellenére) alattvalója volt, a mit minden embernek kerülnie kellene, de különösen a királyoknak. És a király az álnok Vid gonosz tanácsának tejével táplálkozott és seregét a herczeg ellen vezette. A herczeg pedig seregével Kemeinél találkozott a királylyal és a herczeg főemberei, vagy inkább árulói, titokban követeket küldöttek a királyhoz, üzenvén, hogy ha a király őket méltóságaikban meghagyja és kegyébe fogadja, ők az ütközetben a herczeget odahagyva, a királyhoz pártolnak. A király pedig bizonyoságot adott nekik erről eskü letételével és erre nyugodtan átkelt a befagyott Tiszán a herczeg ellen. És mikor már közeledett az összecsapás, a király Nagy nevű fiának egyháza mellett felfegyverkezett, összeszedte csapatait a küzdelemre és támadást intézve a herczeg ellen, az övéitől álnokul elhagyott herczeget legyőzte. Géza főemberei, Petrud és Bykas, a tábor három csapatával Salamonhoz pártoltak, mint azt megígérték. Géza herczeg azonban, ámbátor seregének nagy részét elvesztette, mégsem riadt meg, hanem csupán csak egy csapat által követve, Salamon harmincz csapatával véres hárczba bocsátkozott. Az árulók futásközben a királylyal megbeszélt jel gyanánt (mint a hogy az áruló Judás jelt adott) fel-

emelték pajzsaikat, hogy a király katonái ne bántásák őket. De a király serege nem tudta a jelt és látva, hogy a herczeg csapatai futnak, üldözni kezdte őket, míg csaknem megsemmisültek, úgy hogy amaz árulók közül alig néhányan kerültek ki a halált. Bár egy se menekült volna meg közülök, mert jóltevőjüket, a herczeget gonoszul elárulták! Elvesztvén minden katonáját, a herczeg abbahagyta a harczot és átkelt a Tiszán Tokajnál és káplánját Fekete Györgyöt testvéréhez Lászlóhoz küldte, hogy siessen hozzá, a mily gyorsan csak lehet. Íródeákját, Ivánkát, pedig Lampérthoz küldte. És Váczig lovagolt, ott találkozott testvérével Lászlóval és Ottó herczeggel, sógorával, akik erős segítséget hoztak.

Mikor Géza herczeg meglátta testvérét Lászlót, nagy fájdalmában sírt, mivel elvesztette hiveit és jó embereit és panaszkodott az árulókról; de az erőselekkü László vigasztalta testvérét, hogy ne sirjon, hanem inkább esedezzek a mindenható Isten kegyelméhez, hogy tegye úrrá a legyőzötteket a győzők felett, a mint azt a háború sora magával szokta hozni. A király és a herczeg nagyobbított harczoltak Kemeiben, szerdai napon, azután a vasárnap után, melyen az Exsurge-t éneklik. Ebben az ütközetben Opus, Márton fia Vecellin nemzetségéből, híres vitéz, a herczeg katonáját, a vakmerő Pétert, a ki sárga lován kitűnve a többiek közül, fényes vértjével és aranyos sisakjával messze ragyogva, összezsapásra szólítottatta a katonákat, párviadalban legyőzte. Fakó lován, bozontos bőrvértjében villám módjára rontott egymagában Salamon csapatából az említett vitézre és lándzsájával vértjét áttörve, sziven szúrta Pétert. Ugyanezen csatában sűrű kardcsapásaival oly nagy öldöklést követett el Opus, hogy a gyors vagdalkozásban megmeredt a karja és a kardmar-

kolathoz tapadt. És Salamon király, de főleg a németek, bámulták Opus erejét és bátorságát az ütközetben.

A király a győzelem után átkelt a befagyott Tiszán Tokajnál és megszállott Péter fiának kuriájában. Itt értesült, hogy Géza egyesült László és Ottó hercegekkel és erős sereggel feléje közeledik. Az utálatos Vid pedig büjtögette a királyt e szavakkal: „Megint tönkretesszük seregét, az előkelőket megöljük és őt megriasztjuk. Most cselédek szedett össze, kaszásokat toborzott és ezeknek seregébe veti erejét: semmi kétség, egy pillanat alatt elnyeljük őket; a csehek seregét pedig, a míg a többi társaim nyugszanak, én magam a bácsiakkal a korai halál veszedelmébe döntöm.“ De Erney, a ki mindig békeszerető volt, mikor ezt hallotta, sírt. Salamon mikor látta, hogy sír, ezt mondta: „Erney ispán! Ugy látom, te a herceg embere vagy, csak színlelésből maradsz mellettem.“ Erney meg válaszolt: „Nem úgy, uram, de nem tetszik nekem, hogy te testvéreiddel harcolsz és a vitézek egymást gyilkolják, az apa a fiút, vagy a fiú az apát.“ Azután Vid ispánnak ezt mondta Erney: „Te biztatod urunkat, hogy testvéreivel harcoljon, mert a mint mondod, csak kaszásokat és villásokat szedtek össze. Meglátod, hogy a mit ezer kaszás vág, tizezer villás nem tudja majd összeszedni és csak Isten tudja számát adni. Nekünk illendő a királyért meghalni, de bár jobb tanácsot követnénk.“

A király hát bizakodva Vid beszédében megindult seregével és szerdán megszállott a Rákoson. De Géza, László és Ottó hercegek, és az egész magyar hadsereg, a mely velök volt, megszállottak Vác táján. Es volt ottan egy nagy erdő és senki sem tanyázott benne, csak Vác nevű szent életű remete, a kinek nevééről nevezte el ké-

sőbb Géza herceg az ott alapított várost. Mikor így az említett sereg Salamonra várakozott, egy reggelen a hercegek lovaikon tanácskozás céljából azon a helyen állottak, ahol most Péter apostol kőkápolnája áll, és arról beszélgettek, hogy miképen kellene harcolni. És a mint ott állottak, szent László fényes nappal égi látományt látott és így szólt testvéréhez Gézához: „Láttál valamit?” Felel az: „Semmit.” Erre folytatta szent László: „A mig itten tanácskozunk, ime az Ur angyala leszállt az égből, arany koronát hozva kezében és azt fejedre tette: a miből biztosan tudom, hogy győzelem adatik nekünk és Salamon leverve száműzötten fut ki az országból, a királyságot és a koronát pedig az Ur neked adja.” Mire Géza így szólt: „Ha az Uristen velünk léssen és megoltalmaz bennünket ellenségeinktől, és ez a látomány beteljesül, itt ezen a helyen a szűz szent istenanyának Máriának templomot építek.”

Erre tábort bontottak és megszállottak a Czinkota nevű tanyán. Egy Monyoród nevű hegy feküdt a seregek között és csütörtök pitymallatkor meg akartak ütközni, de a keletkező sűrű sötét köd megakadályozta őket ebben. A következő éjjel azután, paripáikat kantárszáron tartva, lesték a nap felkeltét. Pénteken szürkületkor a király fellovagolt a Monyoród hegy nyergére és megparancsolta a podgyászholdóknak, hogy maradjanak a hegy oldalában, hogy az ellenség csapataikat őrségnek gondolja, — ne teherholdóknak. Vid pedig így szólt: „Mihelyt seregünket megpillantják, tüstént meg fognak futni.” De a hercegek is, reggelre kelvén, elrendezték csapataikat és László, midőn felfegyverkezett, a földre borult, a mindenható Isten kegyelméhez fohászzkodott és fogadalmat tett Szent Mártonnak, hogy ha Isten győzelmet ad nekik, ott azon a helyen szent Márton tiszteletére templomot

fog építeni, a mi meg is történt. Középre helyezkedett a bihariak serege, László balfelől, Ottó meg jobbról állott, Gézát pedig a nyitrai sereggel a középre állították; ezenkívül mindkét oldalon háromszor három csapatot állítottak fel négyes sorjában. És a mikor a király leszállott a hegyről, Géza serege, a mely alacsonyabb helyen állott, Salamon egész seregénél magasabbnak látszott. A minek láttára Erney így szólt Vid ispánhoz: „Csodálnám, ha ezek a csapatok megfutnának előlünk, mert hiszen a Duna van hátuk mögött; inkább azt hiszem, azt tették fel, hogy győznek, vagy meghalnak.“ László herczeg pedig nagy lován körben lovagolt serege előtt, hogy buzdítsa és lelkesítse övéit és a mint lándzsájával megérintett egy bokrot, csodálatos módon egy kis fehér menyét ült a lándzsájára és végig futva azon, ölébe szaladt.

A mint azután megütköztek, a csehek Vid ispánt és a bácsiakat első összecsapásra csunyán megverték. László herczeg fölcserélte zászlóját Géza herczegével, azon szándékból, hogy Salamon hevesebben támadja meg azt a csapatot, a hol Géza zászlaját látja, azon hitben, hogy az Géza serege, a melyet a minap legyőzött, és László herczeg szerette volna megvédeni testvérét, Géza herczeget Salamon támadásától és azért inkább magát akarta kitenni az első mérkőzésnek. A mikor hát a király László csapatához ért, ráismerve megrémült és megparancsolta a zászlósoknak, hogy kanyarodjanak Géza herczeg serege felé. László látván, hogy a király félelmében kitér előle, maga elsőnek rontott a király csapatára és mögötte rontottak elő vitézei, szemben meg Géza herczeg támadt rájuk hevesen seregével és a míg László vitézei Salamon csapatait, a melyek beszorúlva hátrafelé tekintettek, kardjukat rettenetesen suhogtatva kegyetlenül gyilkolták, addig más oldalról

Géza vitézei nyujtották nekik a halál keserű serlegét. Hullanak a németek, futnak az olaszok és nem tudják merre meneküljenek, vesznek a magyarok színe előtt, mint az ökrök a vágóhídon. Salamon király, majdnem egész serege elveszvé, megfutott és Szigetfőnél átkelvé a Dunán, Opussal Márton fiával eljutott végre Mosonyba anyjához és feleségéhez; és a hercegek serege őt és seregét reggeltől egészen estig üldözte. Mert ebben az ütközetben nemcsak németek és olaszok estek el, hanem azt mondják, hogy Magyarország haderejének nagy része elhullott.

Géza és László herceg, miután őket az ég a győzelem dicsőségével fölmagasztalta, az elesettek holttesteit felett háromszor dicséneket zengtek az Urnak. És László herceg, a milyen kegyes volt mindig, mikor látta az elesettek ezreit, bár ellenségei voltak a megöltek, mégis megesett a szíve rajtuk és keservesen siratta őket, hangosan zokogva tépte arczát és haját, mint az anya fiai temetésén. Később a zsákmányból emelték a monoródi egyházat. Marchart német és Sentepolug cseh vezért elfogták, miután katonáik megöltek és ők maguk súlyosan megsebesültek.

Mikor pedig László sóhajtozva lovagolt a holttestek között, megpillantotta Erney ispán holttestét és tüstént leugrott lováról, átölelte őt és sirva szólott: „Erney ispán, békeszerető ember! siratlak téged, mintha testvérem volnál, mert szived és eszed békességes vala.“ És fölemelte saját kezével, megcsókolta és meghagyta katonáinak, hogy Bácsón tisztességesen temessék el. És amikor tovább ment, megpillantotta Vid holttestét és így szólt: „Fájlalom halálodat, bár mindig ellenségünk voltál. Bárcsak győztél, megtértél volna és békeséget szereztél volna közöttünk. De csodálkozom azon, hogy noha nem származtál hercegek

nemzetségéből, miért óhajtottad mégis a herczegséget, sem királyok véréből, miért vágytál mégis a koronára? Ime, szivedet, mely a herczegségre sóvárgott, lándzsa járta át, és fejedet, mely koronát kívánt, kard hasította szét.“ De azért őt is eltemette. Hanem Géza és László katonái, kik a Vid keltette harcokban testvéreik vagy fiaik halálán keseregtek, tüstént leugrottak lovaikról, keblét késsel felhasították, azután szemeinek estek és azokra földet dobtak, mondván: „A te szemeid sohasem laktak jól kincscsel és méltósággal, most hát lakjék jól kebled és szemed földdel.“ A cseh herczeg Ottó pedig, ki életét tette érettök kockára, gazdagon megjutalmazva hazatért.

Es mikor Salamon Mosonyba ment, meglátta anyja és siratta, mint egyetlen fiát, a kit isten annyi jótól megfosztott és korholta őt, mondván: „Szeretett fiam! Sohasem hallgattál az én tanácsomra, sem Erney tanácsára, sem más hived tanácsára, hanem mindig megnyugodtál Vid tanácsában és ime tönkre juttattad magadat és tiédet! Nem emlegettem-e mindig és mondtam, hogy elég neked Magyarország koronája, hagy békén a herczegséget testvéreidnek. Most hát Vidből nem lett herczeg, de téged sem koronáznak meg többé.“ Ennek hallatára a király haragjában arczul akarta ütni anyját, de felesége visszatartotta kezét. Most már tudta Salamon, hogy Isten nem segíti őt a háborúban és még azon éjjel sietve bevette magát Mosonyba és Pozsonyba, a mely várakat már előbb megerősítettett. Anyját ugyanis és feleségét ott hagyta, mikor a harcba ment és ezért most, elvesztvén a harcot, a herczegektől féltében oda vette be magát.

Géza király megkoronáztatásáról.

(Ezután Géza és László hercegek seregökkel Fejérvárra jönnek, majd pedig Kapuvárt, Bobuthot, Fejérvárt és más várakat erős katonasággal megrakva és a sereget elbocsátva, Magyarországon laktak. Ekkor Géza Magnus¹⁾ herceg a magyarok ösztökélésére elfogadta Magyarország koronáját.)

A koronázás után azon helyre ment, a hol a látomány történt és testvérel Lászlóval tervezgetni kezdtek a Szűzanya tiszteletére építendő egyház helyéről. És a mikor ott állották Vác táján, a hol most szent Péter apostol temploma áll, megjelent nekik egy szarvas, agancsa telve égő gyertyákkal és futni kezdett előttük az erdő felé és azon a helyen, a hol most a monostor van, megállott. És a midőn a vitézek rá nyilaztak, a Dunába vetette magát és többé nem látták. Ennek láttára így szólt szent László: „Bizony nem volt ez szarvas, hanem isten angyala.“ És szólt Géza király: „Mondd meg nekem édes testvérem, mit jelentenek az égő gyertyák, melyeket a szarvain láttunk?“ Felelt szent László: „Nem szarvak azok, hanem szárnyak, nem is égő gyertyák, hanem ragyogó tollak; és azért állott meg, hogy megmutassa a helyet, a hová a szent szűz egyházát építsük és sehová máshová.“ És hogy az a hely, a hol először látták, ne maradjon épület nélkül, elhatározták Géza király és testvérei, hogy ott szent Péternek, az apostolok fejedelmének tiszteletére kápolnát fognak építeni. Géza király tehát a váczi egyházat alapította és sok földdel és birtokokkal ajándékozta meg, de nemcsak ezt az egyházat, hanem a budait is, a melynek adta a pesti vámot, három somogyi falut és becses ékességeket.

¹⁾ Azon időben szokásos tulajdonnév.

Ezen időben a besenyők egy akarattal azon ajánlattal fordultak Géza királyhoz, hogy ha őket szabadokká teszi, ők maguk föltartják teljesen Salamon király támadásait, úgy hogy Mosonyból és Pozsonyból ki sem jöhet, hogy Magyarországon szerencsét próbáljon. Géza király megígérte, hogy teljesíti kérelmüket, ha ők is megteszik azt, a mit ígértek. A besenyők hát fejedelmekkel Zultánnal Salamon király ellen lovagoltak, Salamon király pedig a német örgrófit nyerte segítségére pénzigérettel. És a mikor szembe haladtak a besenyőkkel és az örgróf meglátta szörnyű és ijesztő külsejüket, megijedt, különösen azért, mivel eszébe jutott, hogy milyen csúfosan döntötték veszedelembé a magyarok Vilmos, Poth és Marchart vezéreket és ravaszul azt mondta a királynak, hogy nagybójt idején nem harcolhatnak; de ha a király akarja, ütközzék meg és ha a besenyőkkel nem bir, akkor habozás nélkül segítségére fog sietni. Föl is ment seregével Bachi hegyére és innen nézte a seregek összecsapását. És a mikor összecsaptak, a besenyők megszaladtak Salamon előtt, mint a hogy a viasz elolvad a tűz előtt; sokat leöltek közülök, mások a Fertő mocsárba fulladtak bele, kevesen menekültek meg futva Zultánnal. Mikor hát legyőzték a besenyőket, az örgróf a pénzt kérte Salamontól, de ez semmit sem adott neki, még meg is fenyegette, hogy bevádolja a császárnak, hogy félelmében mutatkozni sem mert a hitvány besenyők előtt. A nevezett örgróf, Hernuh nevű, meg akarta támadni Salamont, de a császártól félve, engedett és búsan hazatért.

A császár bejövetele.

Ezután Salamon király, félve Géza királytól és testvéreitől, vagyonával és házanépével együtt

Stiriába ment és anyját meg feleségét az admonti kolostorban hagyván, Mosonyba visszatért, mivel seregét szedve meg akarta testvéreit támadni. Hanem mikor Salamon napról-napra gyöngült, amazoknak ügye pedig mind szerencsésebben haladt előre; elbátortalanodva a császárhoz irányította lépteit, hogy annak segítségével visszatérhessen Magyarországra. És ámbar pénzt bőségesen költött katonák szedésére, azonban a németek és olaszok nem mentek vele, félve a magyaroktól. Salamon király hát elpanaszolta a császárnak országa elvesztét, mondván, hogy erőszakosan kiűzték királyságából és nemcsak ő rajta magán, hanem még inkább a császári hatalmon esett ez által sérelem és így szólt: „Annyiban a tied Magyarország, a te országod, mert te tettél annak királyává; az én uralkodásom alatt ezen ország legjavát megkapta fölséged tisztelettel évi adóban és parancsod szerint szolgáltunk téged. Most azonban mindezt megtagadják tőled ezek, a kik birodalmad romlására törnek. Ezért hát jöjj Magyarországra, végy boszút ellenségeiden e sérelemért és vedd vissza magadnak a királyságot.“

Ez a beszéd meghatotta a császárt és nagy sereggel bejött Magyarországra, eleséget pedig serege számára nagy bőségben hajón vitetett a Dunán. És a mikor a császár a Vág folyóhoz érkezett, Salamon maga mellé véve három dandárt Semptéből Nyitra ellen lovagolt. És az ifjak kirohanva megütköztek vele, majd ezek, majd azok futottak meg és sokáig sebesülés nélkül küzdöttek. Opus, ezer közül is kiváló vitéz, paripáján ülve a város kapuja ellen tört és a küzdők egyikét lesújtotta. A nyitraiak erre megdöbbenve társuk halálán, fájdalmasan feljajdultak, Opusra dobálták lándzsáikat, paripáját megölték, ő maga azonban bátran szembeszállott velök és sértetlenül megme-

neküft. A németek, akik innen visszatértek, elbeszéltek a császárnak Opus bátorságát és hihetetlen erejét a harcban. A császár erre előhivatta őt, nagy dicséretekkel halmozta el, nyájas szavakkal tisztelte meg és azt kérdezte Salamontól, hogy Gézának és Lászlónak van-e sok ilyen jó vitéze? Salamon pedig dicsérni akarta a magyarokat és meggondolatlanul így szólt: „Van sok, még sokkal különbek is.“ A császár erre azt felelte: „Ha úgy van, ezekkel a katonákkal szemben nem szerzed vissza a királyságot.“

Géza király pedig mikor meghallotta, hogy a császár Vácra érkezett, okos tanácsot követve, meghagyta, hogy kíséreljék meg megnyerni az aquilėjai patriarchát, kinek tanácsára a császár leginkább hallgatott, valamint az összes német vezéreket. És sok pénzt ígért nekik, ha rábirják a császárt, hogy visszatérjen. A patriarcha tehát és a vezérek, az ajándéktól elcsábítva és az aranyra vágyódva, különböző csselfogásokkal igyekeztek a császárt arra birni, hogy visszatérjen. A patriarcha azt koholta, hogy álmot látott, mely világosan azt jelenti, hogy a császár egész seregét isteni büntetés fogja megsemmisíteni, ha minél előbb vissza nem fordul, de a vezérek is hasonlóképen azt állították, hogy isteni intelmet kaptak és panaszkodtak a császárnak, hogy valami nem tudni miféle váratlan veszedelem fenyegeti őket, ha tüstént vissza nem fordulnak. A következő éjjelen pedig a német vezérek kioktatták egy pár ravasz katonájukat, hogy kiáltozással és pajzsukat egymáshoz ütve azt a hífet keltsék, hogy lázadás tört ki a seregben. És mikor így is tettek a katonák, nagy félelem szállotta meg a császárt és az egész sereget, mivel nem tudták, hogy ez kieszelt csel és ravaszság. Így hát az egész éjjelen át nagy zavargás volt a táborban. Reggelre kelvén, a csá-

szár tanácsba hívta a patriarchát és a vezéreket, határozás végett, hogy mit legyen teendő? A patriarcha és a vezérek pedig, akik pénzzel meg voltak vesztegetve, mindenképen azt tanácsolták neki, hogy forduljon vissza. A császár tehát rászédve Salamont, tetette magát, hogy majd később jó Salamon segítségére és hajóit szétszedve visszatért Németországba.

Salamon megfutamodik.

Salamon király hát reménységében megcsalatkozva, sóhajtozva és szomorúan Pozsonyba vette magát. És megerősödött az ország Géza király kezében és azon időtől fogva neveztetett Magnus királynak; a herczegséget pedig testvérének Lászlónak adta.

És László herczeg Pozsony várát több napon át ostromolta. Salamon katonái kijöttek a várból és viaskodtak László katonáival; de Salamon és László is többször kiállottak és czimereiket megváltoztatva, mint közvitézek harczoltak. Történt egyszer, hogy László a dél csöndjében a vár alá ment. Meglátta őt jönni Salamon és fegyverzetet cserélve, eléje ment, a nélkül, hogy felismerte volna, de ő rá sem ismert rá László. És Salamon katonái a vár falán ülve nézték őket és Salamon közvitéznek gondolta őt és ezért ment vele megküzdeni. De tüstént, mihelyt hozzáért és arczába nézett, két angyalt látott meg László feje fölött, a mint tüzes karddal röpültek és fenyegették ellenségeit. Ennek láttára Salamon a várba futott és katonái mondták neki: „Uram! Mi ez, mit látunk? Sohasem láttunk megfutni kettő vagy három előtt sem, hogy lehet hát ez?” Ezt mondta nekik: „Tudjátok, hogy emberek elől nem szaladok meg, de ez nem ember, tüzes karddal védelemzik.” Ennek hallatára elcsodálkoztak és ezért

még jobban kezdtek félni tőle. Salamon katonát pedig a szükölködéstől hajtva, Lászlóhoz mentek és ő királyi nyájassággal és kegyes bőkezűséggel bánt velük és készségesen megengedte, hogy urukhoz visszatérjenek.

Magnus király pedig azon időben Szegszárdon ünnepelte a karacsonyt, a hol is kérésére Dezső érsek ünnepélyes misét mondott és fényes beszéddel meglágyította a király szívét és békeségre hajtotta. A mise végeztével, miután minden rendben véget ért, megparancsolta a király, hogy a püspökök és apátok kivételével mindenki menjen ki. Akkor a király könnyek között eléje borult az érseknek és a többi egyházi férfiúnak, mint a főpapoknak és azt mondta, hogy vétket követett el, mivel a törvényesen megkoronázott királytól elvette országát és megígérte, hogy a királyságot békességesen vissza fogja adni Salamonnak olyanképen, hogy ő maga bírja ugyan jog szerint a koronát, azonban az országnak csak harmadrészevel, a melyek a herczegséget teszik, Salamon pedig megkoronázva bírja az ország másik két részét, a melyek előbb az övé voltak. A püspökök erre örvendezve köszönetet mondtak az istennek, mivel látnivaló volt, hogy a királyt a szent lélek kegyelmének látogatása térítette meg és világosította föl. Magnus király tehát követeket küldött Salamonhoz és levélben előadta neki a béke módját, a mint azt megállapították. Jöttek mentek a követek és sokan sokféleképen tárgyalták a dolgot, de a kibékülés nem tudott létre jönni.

Ezenközben Magnus király súlyos betegségbe esett és április 25-én erényeivel ékesen megindult a minden halandók útjára. Hitében katolikus, szent előtt alázatos és igen keresztény vala. Hárson évig uralkodott és Váczon temették el a szent szűz

Madzsar Imre : A Bécsi Képes Krónika.

egyházában, a melyet maga emelt. Uralkodásának első évében nagy éhség sujtotta a magyar királyságot.

Szent Lászlót királylyá koronázzák.

Mikor Magnus király halálát meghallották, Magyarország nemességének egész tömege testvéréhez Lászlóhoz tódult és őt közös megegyezéssel, egyhangú szavazattal és egyező akarattal az ország kormányának átvételére egyetértőleg megválasztották, vagy inkább buzgó és esdeklő kéréseikkel rábirták. Mert mindnyájan tudták, hogy ő fel van ruházva az erények tökéletességével, hitében katolikus, kegyességben kiváló, bőkezűséggel ékeskedő, szeretetben ragyogó. Ugy tündöklött ő, miként a hajnalcsillag a köd közepében, elűzván a komor sötétséget és a mint a hold ragyog holdtölte idején, vagy a miként a nap fénylik, akképen fénylett ő népe között, mint a hustól elválasztott zsír „és úgy játszott az oroszánokkal és medvékkel, mint a bárányokkal. Vagy nem ölt-e meg gigászokat és nem vette el a gyalázatot Izraelről?“¹⁾ Mindenhol megszalasztotta ellenségeit és kiirtotta az ellenszegülőket. Nagy volt ő, mint nagy neve mutatja. Mert ha nevének etimológiáját tekintjük, Ladislau annyit jelent, mint istentől a népnek adott dicsőség. Laos ugyanis népet jelent, dósis pedig annyit, mint adományozó, vagy adományozás, vagy adomány. Nevének első szótagja pedig paragoge²⁾ szerint: dicsőség. És ámbátor a magyarok őt akarata ellenére királynak választották meg, még sem tett sohasem koronát a fejére, mivel inkább égi koronára vágyott, mint földire, tudniillik az élő király koronájára. De azért sem akarta, hogy megkoronázzák és hogy koronát

¹⁾ Bibliai idézet.

²⁾ Visszafelé kezdve (laus).

viseljen, mert azt tervezte, hogy ha igaz békesség jön létre közöttük, visszaadja a királyságot Salamonnak és maga a herczegséget tartja meg.

Miután tehát isteni rendelkezés szerint átvette az ország kormányát, nem a mulandó és elenyésző világi dicsőség, hanem az égi ország és az isteni dicsőség kiérdemlésére törekedett szive egész buzgalmával. Ugyanis mindég az isten féltelme volt szemei előtt minden ítéletében, de különösen a bűnperekben, a melyek megtorlást, vagy véres büntetést követelnek. Mert az isteni sugallat által fölvilágosítva, tudta, hogy a király nem annyira kormányoz, mint inkább kormányoztatik, a miért is minden ítéletében a törvények szigorúságát enyhítve, az irgalmasság szelidségét alkalmazta. A szerencsétlenek vigasztalója, az elnyomottak fölemelője, az árvák kegyes atyja volt és az ország összes lakosai tulajdon nevének megváltoztatásával kegyes királynak nevezték. Győzedelmes, dicsőséges, kiváló és fönséges vala, nemcsak névleg, hanem valóságos tetteivel is. És növelte is a magyar királyságot. O előbb Dalmáciát és Horvátországot vetette monarchiája alá örökjogúlag. Mikor ugyanis Zolomer király gyermekek nélkül meghalt, felesége, László király nővére, akit férjének ellenségei számos jogtalansággal sanyargattak, fivérének, László királynak segítségéhez folyamodott Jézus Krisztus nevében és az ő sérelmeiért a király keményen boszút is állott és Horvátországot és Dalmáciát teljesen visszaszerezte neki, a melyet azután az említett királynétól a maga uralma alá vetett. De ezt nem kapzsiságból tette a király, hanem mivel királyi jog szerint őt illette az örökség: ugyanis Zolomer király elsőfokú rokonságban állott vele és örököse nem volt.

Továbbá Salamon Pozsonyban vala. A tisz-

telendő püspökök igyekeztek őket kibékíteni. László király pedig, jóllehet tudta, hogy Salamon nagyon durva és összeférhetetlen, mégis kegyelmességétől meggyőzötve és különösen az igazságosság által indítatva — mivel ő vele szemben Lászlónak nem volt joga és mindent csak ténylegesen tett, de nem jog szerint — uralkodásának negyedik évében kibékült Salamonnal, adván neki a királyi életmódhoz elégséges jövedelmet. Az ország főemberei, okosan megelőzve a háborúskodás jövőben való veszedelmét, nem engedték, hogy az országot megossza Salamonnal, ne hogy az új állapot még rosszabb legyen a réginél. Azonban Salamon álnok lelkét mardosta a magába fojtott harag keserősége. Elkezdett hát dúlva-fúlva háborgó lélekkel cseleket koholni László ártatlan vérének vesztére, de maga esett bele a kelepczébe, a melyet készített. (Ugyanezen évben az úr keresztjébe lecsapott a mennykő). László király, a gonoszságot fölfedezve, elfogatta Salamont és Visegrádon börtönbe vetette és Salamonnal együtt volt a börtönben Bodus, Bokon fia. Ezt pedig nem félelemből tette, hanem mivel királyi rokona vala és mindég fenyegetődzött, hogy még az előbbieknél is nagyobb gonoszságokat fog elkövetni; és hogy dühe egy kissé csillapodjék. Ő maga szüntelenül imádkozott Salamonért, hogy térjen vissza az Isten törvényéhez. Ha pedig Salamon megtért volna, valóban visszaadta volna neki a királyságot, maga pedig a herczegséget tartotta volna meg, és habár Salamon a börtönben volt, László mégis nagyon sajnálkozott felette. Hanem miután Salamon király szent István király és szent Imre hitvalló testének fölvételekor kibocsáttatott a börtönből, néhány napig a király mellett volt, de végre elmenekült és fölkereste a kunok vezérét, Kutesk nevezetűt, akinek megesküdött, hogy az erdélyi tartományt tulajdonjoggal

átadja neki és leányát feleségül veszi, ha megsegíti László ellen. Kutesk vezér, a hiú reménységtől csábítva, a kunok nagy tömegével betört Magyarországra és egészen Ung és Borsva várak vidékéig jutott. Ennek hallatára László király rájuk rontott és megsemmisültek az ő színe előtt. Kard élén vészett el a kunok sok ezere. Salamon király Kuteskkel együtt, mint a karvaly körmetől megtépázott kacsák, futva menekültek. László király tehát zsákmányt nyert tőlük és dicsénekekben és imákban áldották az Urat, a ki nekik dicsőséges győzelmet adott. És ugyanott templomot építtetett a mindenható Isten tiszteletére és a győzelem emlékére, melyet Isten segítségével nyertek.

Salamon király pedig a kún rablókkal betört Bolgárországba és Görögország határaiba, a hol a görög császár serege csúfosan megverte őket, úgy hogy nagyon kevesen menekültek meg előlük. Mert a mikor a kúnok a pánczélosok nagy sokaságát meglátták, nagyon megijedtek és sietni kezdtek, hogy átkeljenek a Dunán, mielőtt az ellenség körülfogná őket. A kiknek nem volt pánczéljuk, könnyűségüknél fogva gyorsabban haladhattak, de Salamon és hívei és a többi pánczélosok fegyverzetük súlyától akadályozva, lassabban követték előresiető társaikat. Tél volt, sűrűn hullott a hó és szemökbe csapkodott, és a sűrű havazás miatt nem láthatták előresiető társaikat. Ide és tova bolyongtak hát, de az ellenség mindjobban üldözte őket. Eljutottak egy üres és elhagyott várhoz, a melybe bementek és egész nap és éjjel ott maradtak. Az ellenség pedig mindenfelől körülvette a várat. Az ostromlottak látták, hogy éhségtől fognak elpusztulni és inkább azt választották, hogy harczolva elesnek, minthogy éhen haljanak. Kora hajnalban tehát kirontottak az ellenségre és elestek gyilkosaikkal együtt és sokan elhullottak

azok közül is, a kik őket megölték. Salamon király alig menekült meg futva kevesedmagával és sebes nyargalvást átkelt a Dunán, mely be volt fagyva. És midőn eljutottak egy nagy ligethez, azt mondta hiveinek, hogy lovaik etetése végett pihenjenek meg egy kissé. Maga pedig pajzsát ledobva, úgy tett, mintha tüstént visszatérne és eltávozott az erdő sűrűjébe; ott hagyta mit sem sejtő hiveit és nem is jelent meg többé soha. Megtörve annyi csapástól és meglátogatva a szent lélek által, a szerencsétlenségek következtében nem lett keményebb szivü és nem küzdött tovább önfeljüleg az isteni szent igazságossággal, hanem érezve az irgalmas isten fenyítő kezét, vétkeire gondolva följajdult és a mennyire emberséges gondolkozással ítélni lehet, szivében összetörve és vétkeiért eleget téve, megbűnhődött. Valóban boldog kényszerűség, a mely javulásra indít, mert valóban szükséges, hogy a kit a világ gyűlöl, azt isten szeresse. Ime Salamon királynak királyi gyönyörűségek között élt nemes teste porban hever és hamuban törődik és a ki előbb világi javakért harczolt, most égiekre törekszik. Egész életét zarándoklásban és imádkozásban, böjtölésben és virrasztásban, munkában és könyörgésben töltötte el. Egyszer látták Magyarországon Kálmán király idejében, de tüstént elrejtőzködött és soha többé nem jelent meg. Elköltözött ezen világból az urhoz és Pólában, Istria városában temettetett el. Felesége és anyja pedig Admontban nyugszanak.

Ezután egy Kopulch nevű kún, Kúl fia, erős sereggel bejött Magyarországra, hogy azt kifossa. Erdélyországot elpusztította és a zsákmányt magával vitte. Miután Erdély földjét kizsákmányolta, átment Biharba és néhány napig az Omsó-ér mellett tanyázott. Azután Tokajnál átkelvén a Tiszán, seregét három részre osztotta, két csapatot a ho-

mokvidék felé küldött rabolni, egyet pedig a Tisza mentének kifosztására. Rabolva és fosztogatva eljutottak azon helyig, melyet Becseinek neveznek, tömérdek zsákmánnyal, és haza akartak menni, mondván: „Hadakozva jöttünk, most térjünk vissza vadászva.“ Annyi zsákmányuk volt Magyarországból, a minőt alig szerzett valaha valamely nép. A nemesek fiai és gyermekeit is magukkal vitték foglyok gyanánt. László király pedig övéivel Szlavóniában volt. És mikor visszatérése alkalmával mindent hírül adtak neki, a mily gyorsan csak tudott, hazatért és katonáival gyorsan utánuk lovagolt és a ~~Temes vizénél~~ talált rájuk. Azok azt hitték, hogy teljesen kényök-kedvök szerint cselekedhetnek és inkább vadásztatás volt, a mit véghez vittek, mint háború. László király pedig azt mondta katonáinak: „Inkább haljak meg veletek együtt, mitsem lássam, hogyan hurczolják fogságba feleségeiteket és fiaitokat.“ Ezt mondván, könnyekre fakadt és zászlójával elsőnek rontott a kunok táborára. És összezúzta az úr a kunokat a magyarok színe előtt. László király tehát így kiáltott katonáihoz: „Ne öljük meg ezeket az embeket, ejtsük foglyul őket és ha megtérnek, maradjanak életben.“ Kopulcs és a főbbek elestek, de a többiek mind elfogattak és senki sem menekült meg közülök, csak egy Escembu nevű harczos. A király pedig hálát adott e nagy győzelemért a mindenható istennek, aki kimentette őket ellenségeik kezéből és a folyót Pagantinak nevezte el a pogányokról, a mely nevet mai napig viseli. Mikor a kunok hallották ezeket a megmenekült harczostól, nagyon elszomorodtak és együttesen esküvel fogadták, hogy megboszulják Kopulch vereségét. Követeket küldtek a királyhoz és kevély, káromló szavakkal ráparancsoltak hogy bocsássa szabadon a foglyokat, őt kigunyol

ták és megüzenték a napot, a melyen Magyarországba törnek. Mikor a király ezt hallotta, nevetett és azon a napon, melyre a Magyarországba jövetelt tették, jókor eléjük ment, tartván Magyarország elpusztításától és egy szombaton kora reggel a Dunához közel megtámadta a kunokat. Az első összecsapásnál a király keresztülszúrta Ákost, a kunok vezérét és Cusem, akit a király hűtlennek gondolt, azon a napon híven és férfiasan szolgálta őt. És összezúzta az úr a kunokat a magyarok színe előtt. A király győzelemmel tért vissza.

A király a rutének ellen megy.

Ezután a dicsőséges király berontott Oroszországba, mivel a kunok azok tanácsára törtek be Magyarországba. És mikor a rutének látták, hogy keményen szorongatják őket, a király kegyelméhez fordultak és hűséget ígértek neki mindenben; és a király kegyesen meghallgatta őket. Azután betört Lengyelországba és a lengyelek ellene jöttek és harczoltak vele, de a magyarok isten segédelmével győzelmet nyertek. Erre Krakkó várát három hónapon át ostromolták. Ezalatt az ostromlottak és ostromlók kezdtek szükségét szenvedni. Ekkor a király és a főemberek meghagyták, hogy az éj csöndjében minden magyar hozzon egy tele csizmaszár földet, ami meg is történt. És ebből a földből csináltak a vár előtt egy nagy hegyet, a melyet felül behintettek lisztel. Mikor látták az ostromlottak, hogy az ostromlók bővelkednek élelmiszerben és hogy sokáig tudnak még maradni a vár előtt, a várat mindenkivel együtt átadták a királynak és békét kötöttek a király akarata szerint. És innen a király átment Csehországba és sok cseh foglyot vittek el bántódás nélkül Magyarországba és így a győzedelmes király vígan tért haza.

A váradi egyház építéséről és László király haláláról.

Ezután Bihar vármegyében a Kőrös folyó mentén vadászat közben a király egy helyre akadt, a hol angyali intelemre elhatározta, hogy monostort fog építeni Szűz Mária tiszteletére és e helyet Váradnak nevezte el.

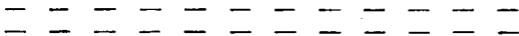
~~Amde László király,~~ a ki mindig magasabbra törekedett és erényről erényre haladt, nemcsak Magyarországon, hanem a kereszténység összes országaiban elterjesztette édessége illatát. A miért is a római császár halálával a németek összes hercegei, tetrarchái és az összes bárók és főurak közösen és egyértelemmel arra kérték őt, hogy fogadja el a császárságot. Mivel azonban ő egész életében nemcsak azt tartotta szem előtt, a mi a magáé volt, hanem a mi Jézus Krisztusé és mivel serény elméjében forgatta az isteni szót: „ne lépd át atyáid határait“, ezért hát inkább akart megelégedett lenni a tulajdon határaival, mintsem azt szertelenül megnövelni, idegen és ismeretlen népek kormányzását fitogtatni. És így vonakodott elfogadni azt.

Azonban alig maradhatott meg Magyarországon istennek kegyesen és hűségesen szolgálva és a törvényeket megfelelő hatálylyal felruházva. Midőn pünkösöd ünnepét Bodrogban ülte, ime követek jöttek hozzá Franciaországból, Hispániából, Angliából és Britanniából, de különösen Villermustól, a francziák királyának testvérétől, a kik előadták, hogy ők a mindenható isten sérelmét akarják megbosszulni és a szent várost és a szentséges sírt a szaraczenok kezéből kiszabadítani. Ezért kérték a dicsőséges királyt, legyen vezérük és kormányzójuk Jézus Krisztus seregében. Ennek hallatára a király nagyon megörült és még

az ünnepen elbúcsuzott Magyarország nemeseitől. És egész Magyarország szomorkodott miatta, de ő, a mibe belekezdett, semmikép sem hagyta abba. Követet küldött hát Konrádhoz, a csehek hercegéhez, Ottó fiához és megparancsolta, hogy készüljön fel vele együtt a tengerentuli utra, Jézus Krisztus sérelméért. Ez szives-örömezt megigérte. Ezalatt Konrád herceg egy rokona, Sentapolug nevű, az éj csöndjében Prágába ment és elfoglalta a várost. Reggelre kelvén a prágai püspök a hercegi székbe ültette és többen tisztelettel fogadták. Konrád pedig nagybátyjához, a dicső királyhoz jött és elbeszélte, hogy mi esett meg vele és személyesen kérte a királyt, hogy jöjjön segítségére. A király engedett neki, de úgy, hogy a herceg ne maradjon el isten szolgálatából. Ugyanis vérségi kötelék kötötte hozzá, de megemlékezett atyjáról, Ottó hercegről is, a ki segítségére jött Salamon ellen; és megigérte, hogy személyesen fogja őt megsegíteni. Magával vitte öccseit, Géza király fiait, Kálmánt és Almost. Kálmánról megjósolta a király, hogy vérontó lesz és egi püspökké akarta őt tenni. Mikor Kálmán ezt meghallotta, még az éjjel Lengyelországba távozott, tudván, hogy atyját és nagyatyját Lengyelországban tisztelettel fogadták. Ot követték Magyarországból Márkus, Ugra és mások.

A király hát összegyűjtve seregét megindult a csehek ellen unokaöccse sérelme miatt. Mikor azonban a cseh határhoz érkezett, súlyos betegség támadta meg és ezért összehívta főembereit és Kálmánhoz követül küldötte Marcellus prépostot és Péter ispánt, hogy térjen vissza Magyarországra. Úgy rendelkezett szent László, hogy utána Almos uralkodjék, a ki őszinté szívetől vezetve tisztelte testvérét, Kálmánt, és elébe vitte a koronát, mint a kit elsőszülöttség joga szerint megilletni látszott.

Ha pedig valaki tudni akarja, mekkora és mennyi sok jót tett népével szent László, életleírásából bőséges értesülést szerezhet. Szentséggel és kegyelemmel telve az angyalok társaságába költözött uralkodásának tizenkilencedik évében és monostorában, Váradon temettetett el az Úr ezerkilenczvenötödik évében, július 29-én, vasárnap.

Gézátkirálylyá koronázzák.

Letekintett az úr Magyarországra és adott neki oltalmazót, a ki erejének nagy voltában lépdel vala előtte. Mert az úr a királyságot fiának Gézáknak adta, a ki szűz szent Czeccilia napján megkoronáztatott, a kinek megfogta jobbját, erőssé tette őt, sok népet vetett alája és királyokat futamított meg az ő kardjának színe előtt.

Rapolt német vitéz Julianus ispán álnok-sága és hűtlensége következtében elfoglalta Pózsony várát, a mit a magyarok nagy veszteségnek tekintettek. De az ifjú király nem is túrte ezt békén. Sereget vezetett a dühös németek ellen, a kik becsapkodtak és Magyarország határszéleit pusztították. A császár, ha nem is jött személyesen a király ellen, országának majdnem egész erejét megindította a magyarság kiirtására. És valami Henrik, Ausztria hercege és a király főellensége, Szászország és Bajorország egész katonaságát hozta; ugyanis ő volt a gyámja Oroszlán Henrik herceg árvájának, a kire nézett Szászország és Bajorország.

Összegyülekeztek hát a németek erejük sokaságában bizakodva és óriások gyanánt állottak a magyarokkal szemben. A király pedig és egész serege istenbe vetette reménységét és miután a csapatokat elrendezte, megindult ellenségei ellen. De a papok és léviták is és az összes ott levő

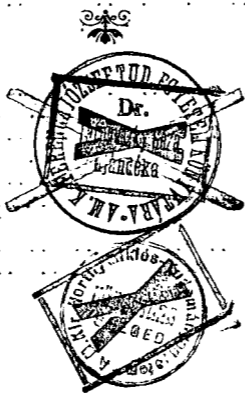
egyháziak alázatos lélekkel és szerény szívvel urunk Jézus Krisztus segélyéhez és a szent angyalok oltalmához folyamodtak, különösen az isten anyja szűz Mária kegyelméhez esedeztek, a kinek különös oltalmába ajánlotta szent István király Magyarországot.

Felövezték kardjával a királyt és megmutatkozott az Isten dicsősége. Szíve tüstént égi ihlettől bátorodott föl, maga erősebbé lett, mint azelőtt, arcza földerült és nagy vidáman ment az ütközetbe. És a mikor közeledett, egy Guncel nevű hites ember, a ki mind a két nyelven jól tudott, azt mondta, hogy most lenne legjobb a királynak rájuk támadni, mivel kevesen vannak és nem jöttek el mindazok, a kiket segítségül hívtak. Erre a király egész seregével rájuk csapott, Magyarország határain át. És a németek némán ültek pompás nagy lovaikon, mint valami óriások és dölyfös elbizakodottságukban szitkozódva támadtak a magyarokra, hogy gyalázkodásaikkal rájuk ijesztszenek. A magyarok pedig szembe jöttek. Megfújták a kürtöket, megszólaltatták a harsonákat és istenhez kiáltottak és a kiáltók szava égbe hatott és megkezdődött az ütközet. A hitvány besenyők és a silány székelyek megfutottak, mint a juhok a farkasok előtt; ezek ugyanis szokás szerint a magyar sereg előtt állottak. És ekkor, még mielőtt a magyar sereg harcolni kezdett volna, néhány magyar csapat is megrémült a németek dühétől. Az ütközet elején diadalmaskodtak a magyarok felett a németek, a kik, mint az eretnekek, kezdetben tüzeskednek és a végén megcsappannak. Ekkor a király nagybátyja Bán, a ki kiünt ezrei között, rárontott a németek csapataira, keményen harcolt és nagy vérontást vitt végbe közöttük. De a király válogatott vitézei is rátámadtak az ellenségre. Megfordult a csata sorsa

a németek ellen, erejük szerte foszlott és hétezer-nél több harcosuk kard élén veszett el, a többiek pedig megfutottak.

Azon napon hát kimentette az isten a magyarokat a dühöngő sárkányok torkából. És anyyira megtört akkor a németek ereje, hogy még a végeken lakó magyar parasztokat sem merték sérteni vagy bántani. A király, dicső győzelmet nyervén isten kegyelméből, egész népével áldotta és dicsőítette az urat. És azon ütközetben Uros ispán elfogta Rapolt német ispánt, a ki előbb éjszaka csellel elfoglalta Pózsóny várát; Gábor pedig Ottót.

Ezután Magyarországot éhség sanyargatta, melyben az emberek nagy része elpusztult.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Lap
Bevezetés	3
o A császár ujra bejön Magyarhonba	6
o Béla hercegről, kit Benynek is neveznek	7
o Péter király haláláról	12
o András királyt a magyarok megkoronázzák	13
o A németek királyáról	15
Salamon megkoronáztatása még atyja, Andás király életében.. .. .	18
o Béla herceget szerencsésen királylyá koronázzák	21
A császár bejövetele vejjével, Salamon királylyal	
o Hogy Salamon királynak és Dávidnak nem volt gyermeke	26
A kúnok elpusztítják Magyarországot	27
o A besenyők bejövetele Magyarországra	29
A király és a hercegek viszálykodása.. .. .	33
Kibékülések	34
o Géza király megkoronáztatásáról	44
o A császár bejövetele	45
Salamon megfutamodik	48
Szent Lászlót királylyá koronázzák	50
A király a rutének ellen megy	56
A váradi egyház építéséről és László király haláláról	57
o Gézátt királylyá koronázzák	59

